

Mediedebatter och policyförslag

– diskursanalys av mediedebatten om surrogatmoderskap och Statens medicinska råde policyförslag

Av: Hanna Andersson och
Louise Bergström Larzon

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)
VT 13

Handledare: Staffan Blomberg

Abstract

Authors: Hanna Andersson and Louise Bergström Larzon

Title: Media debate and policy proposals: discourse analysis of the media debate on surrogate motherhood and the Swedish National Medical Ethics Council's policy proposal [translated title]

Supervisor: Staffan Blomberg

Assessor: Tove Harnett

The aim of this study was to elucidate and analyse the debate on surrogate motherhood that has been held in Sweden for the last ten years (2003-2013) and furthermore to see how and to what extent the arguments that were used in the debate, also were found on a national policy level. The method that was used for this was discourse analysis. The empirical data were based on debate articles and editorials from the most prominent Swedish newspapers, from which two dominating discourses could be distinguished with different contents and patterns. Whether these two discourses have had an impact on national policy level or not was investigated by analysing a report dealing with the topic, *Assisted reproduction – ethical aspects* (2013:1), published by the Swedish National Council on Medical Ethics, "Smer". The study had a social constructivistic starting point and also applied Carol Bacchi's theory on policy analysis, *What's the problem represented to be?* (WPR). The study showed that the discourses from the debate in Swedish media have gotten a big impact in Smer's report both in terms of it being characterized by a for - and against-distinction (dichotomy), and in terms of the use of arguments.

Keywords: surrogate motherhood, surrogacy, policy analysis, discourse, Bacchi, Smer, Statens medicinsk-etiska råd, reproductive ethics, social science

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till vår handledare Staffan Blomberg på Socialhögskolan vid Lunds universitet som har funnits tillgänglig för oss med våra frågor och funderingar både via mail samt vid handledningsträffarna där han har gett oss utmärkt handledning.

Tack till nära och kära som har korrekturläst och kommit med feedback till vår uppsats.

Kort om arbetsfördelningen. Detta arbete är skrivet av oss båda och vi har genom hela arbetsprocessen eftersträvat att vara delaktiga och uppdaterade i uppsatsens olika moment. All kodning av textmaterial och sammanställning av det empiriska materialet har vi gjort tillsammans. Av praktiska skäl har vissa textpartier delats upp oss emellan, dock står vi båda bakom uppsatsen som helhet.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar.....	4
2. Surrogatmödraskap – ett komplext problem!	4
2.1 Surrogatmödraskap och mediepåverkan	8
3. Teori	9
3.1 Socialkonstruktionism	9
3.2 Diskursanalys	10
3.3 Carol Bacchi – What’s the problem represented to be? (WPR).....	11
4. Metod och material	14
4.1 Epistemologi.....	14
4.2 Urval av empiri.....	14
4.3 Metod	17
4.4 Metodens förtjänster och begränsningar samt dess tillförlitlighet	19
4.5 Etik och reflexivitet	20
5. Analys och resultat	20
5.1 De rådande diskurserna	24
5.1.1 Diskursen för surrogatmödraskap	24
5.1.2 Diskursen emot surrogatmödraskap	28
5.2 Mediedebattens diskursers genomslag i Statens medicinsk-etiska råds policyförslag	31
6. Avslutande diskussion	39
Referenslista	42

1. Inledning

“Det normala familjemönstret är barnlöshetens förutsättning, det är mot normaliteten brottet sker. Det som många förväntar sig av livet, att få barn och bilda familj, utgör ett normalt meningsmönster mot vilket barnlösheten framträder som något onormalt och avvikande.” (Westerlund 2002 s 138).

Idag anses det vara en självklarhet att skaffa barn, skriver Westerlund i sin avhandling *Sammanhangets mening* (2002). Det hör till vårt kulturella levnadsmönster - att träffa en partner, skaffa barn och bilda familj, det är något som hör till livet och är ett tecken på personlig mognad, vilket även Petersson tar upp i antologin *Frivillig barnlöshet* (Westerlund 2002 ss 138-142; Petersson 2011 s 87). Familjebildningen ger oss en delaktighet, en identitet och en plats i den normala gemenskapen (ibid.). Barnet blir en viktig del i att skapa mening i livet, men är också en viktig symbol för denna mening. Barnet är en viktig byggsten i vårt meningsskapande av livet (Westerlund 2002 ss 143-145). Lundin (1997) visar på samma sak i boken *Guldägget - föräldraskap i biomedicinens tid*, där författaren skriver att familjeskapandet är ett naturligt fundament i det västerländska samhället, där kärnfamiljen anses vara ett naturligt tillstånd (Lundin 1997 s 14; Petersson 2011 s 87).

I samförstånd med citatet ovan visar barnlösheten på ett onormalt tillstånd i förhållande till det förväntande och normala (Westerlund 2002 s 145). I skapandet av detta kulturella familjemönster spelar politik och normer en avgörande roll (Engwall & Petersson 2010 ss 14-15). Samtidigt som det förekommer tekniker för att kunna skydda från plötsliga graviditeter och rätt till abort, förekommer det även hjälp till de personer och par som har svårt att få barn (Westerlund 2002 s 146). En grundläggande drivkraft hos de ofrivilligt barnlösa är att återvända till det normala familjemönstret och det vanliga livet (Westerlund 2002 s 158).

1.1 Problemformulering

Att bilda familj genom att skaffa barn är en av de aktiviteter som formar och organiserar vår tillvaro (Lundin 1997 s 10) men denna fas i livet försvåras för vissa, då det i dagens Sverige är mellan 10-15 procent av alla par som är ofrivilligt barnlösa (Vårdguiden 2011). Att vara ofrivilligt barnlös innebär att trots vilja och försök så är en graviditet inte möjlig. Det

förekommer såväl medicinska, som sociala, psykologiska och ekonomiska faktorer till detta (Smer 2013:1 s 39). Omfattningen av ofrivillig barnlöshet gör att det kan ses som en välfärdsfråga, där problemet medför sociala och psykologiska problem för flertalet människor (Jönsson 2003 s 13).

För de flesta par finns det idag tekniker som kan lösa deras ofrivilliga barnlöshet, dessa är adoption och assisterad befruktning. För vissa grupper, så som homosexuella män, ensamstående män och kvinnor samt kvinnor utan fungerande livmoder kan dessa lösningar innebära praktiska arrangemang och kostnader vilket kan göra det praktiskt omöjligt för vissa barnlösa att adoptera eller att genomgå assisterad befruktning (Smer 2013:1 s 45). Sedan år 2003 infördes en bestämmelse i Föräldrabalken 4 kap. 7 § som innebar en förstärkning av moderrätten, det innebär att den moder som bär och föder ett barn ska avses vara barnets moder. Denna bestämmelse tillsammans med bestämmelserna i kapitel 6-7 i Lagen om genetisk integritet förmedlar att surrogatmödraskap inte får tillämpas inom svensk hälso- och sjukvård (Smer 2013:1 s 156). Frågan om surrogatmödraskap har av dessa omständigheter blivit allt mer aktuell och intresset för metoden har ökat (Smer 2013:1 s 78). Jönsson (2003) lyfter att samhällsgrupper som tidigare har varit exkluderade från att kunna få barn kan få möjlighet till detta genom den nya teknologin (Jönsson 2003 s 13). Surrogatmoderskap innebär att en kvinna bär och föder ett barn, med avsikten att överlämna barnet till en ensamstående eller ett tilltänkt par efter födelsen (Smer 2013:1 s 154). Jönsson (2003) tar i sin avhandling upp att frågan om surrogatmödraskap är kontroversiell då det ifrågasätts om det är en acceptabel "lösning" på ofrivillig barnlöshet (Jönsson 2003 s 12).

Vi kommer i fortsättningen använda både orden surrogatmödraskap och surrogatmoderskap som benämning, med vilka vi avser samma innebörd. Vi har valt att använda oss av båda ordvalen för att skapa variation i texten.

De senaste 15 åren har så kallade fertilitetsresor utomlands och gränsöverskridande vård ökat, hur mycket det har ökat har visat sig svårt att fastställa. Idag finns det en stor internationell reproduktionsmedicinsk marknad till vilken barnlösa par vänder sig, då det förekommer andra medicinska och sociala förutsättningar än de som erbjuds i hemlandet (Smer 2013:1 s 87; Deonandan, Green & van Beinum 2012 s 742; Mohapatra 2012 s 413). Idag är surrogatmödraskap reglerat och tillåtet i länder som Indien, Storbritannien, Brasilien, Nederländerna, Sydafrika, vissa delstater i Australien och vissa delstater i USA (RFSL 2013).

Debatten om surrogatmoderskap kretsar kring flera olika frågor bland annat riskerna med kommersialisering av reproduktionen samt psykologiska och medicinska risker för surrogatmamman och barnet (Armour 2012 ss 234-235; Deonandan, Green & van Beinum 2012 ss 742-744). Frågan tar upp etiska principer om självbestämmande, människovärde, autonomi och integritet samt principen om barnets bästa. Frågan kretsar även kring etiska ställningstaganden om mänskliga rättigheter, om ekonomiska och sociala förutsättningar samt juridiska aspekter kring föräldraskap. I den svenska offentliga mediedebatten vägs för- och nackdelar mot varandra och det finns en tydlig uppdelning mellan de som är för respektive emot surrogatmödraskap (se till exempel Singer 2006; Pande 2012; Hägglund 2012; Avellan 2012; Jernbeck, Bouveng, Metin Ataseven 2011; Ekis Ekman 2011; Jönsson 2010; Bäsén 2007; Jönsson 2003).

Under de senaste tio åren har frågan om surrogatmoderskap blivit allt mer aktuell (Armour 2012 s 231). Trots frågans komplexitet kan man urskilja tydliga positioner för och emot surrogatmödraskap i den svenska debatten. Då detta visade sig tydligt redan i vår tidiga research har vi varit intresserade av att se vilka argument som används och vilka argument som är framträdande i den offentliga debatten. Vidare har vi varit intresserade av hur frågan behandlats vidare i processen mot en policy och vilka positioner som återfinns här, nämligen genom att studera Statens medicinsk-etiska råds rapport (2013:1) kring frågan om surrogatmödraskap i Sverige. Statens medicinsk-etiska råd, Smer, är ett medicinsk-etiskt rådgivande organ till Sveriges riksdag och regering. På detta sätt vill vi undersöka hur en policy skapas och formuleras genom en diskursiv process.

Då debatten visat sig vara tudelad i frågan om surrogatmödraskap förväntar vi oss att det kommer att finnas olika sätt att se på problemet. Vi har valt att se till den offentliga mediedebatten för att därigenom se vilka ståndpunkter som träder fram. Då vi är intresserade av i vilken utsträckning en offentlig debatt och de diskurser vi kan urskilja genom denna, kan få för genomslag i ett policyförslag så har en rapport från Statens medicinsk-etiska råd, Smer, fått en central roll i denna studie. Det är av intresse att titta på i vilken utsträckning de diskurser som finns i den allmänna mediedebatten återfinns i ett policydokument, då en policy kan få verkliga konsekvenser för människor i det samhälle i vilken policyn verkar, eftersom den kan få styrande egenskaper för de kategorier som policyn omfattar. Vårt teoretiska antagande grundar sig i att problem och vår förståelse av dem skapas i ett socialt

sammanhang. I denna studie ska vi därför undersöka hur en sådan process kan se ut och huruvida denna förståelse även präglar styrande och demokratiska organ.

1.2 Syfte och frågeställning

Vårt syfte är att belysa och analysera debatten om surrogatmödraskap som förts i Sverige under de senaste tio åren, det vill säga 2003-2013. Detta ska vi göra genom att belysa för- och emotsidan genom att identifiera vilka de rådande diskurserna är och dess mönster samt därigenom analysera vilka diskurser som är representerade i det policyförslag som publicerats av Statens medicinsk-etiska råd.

Detta syfte ska undersökas utifrån frågorna:

1. Vilka diskurser finns?
2. Vilka argument finns inom diskurserna?
3. Är det något mönster inom diskurserna som är dominerande?
4. I vilken utsträckning återfinns¹ diskurserna i Statens Medicinsk-etiska råds rapport 2013:1 *Assisterad befruktning - etiska aspekter*?

2. Surrogatmödraskap - ett komplext problem!

I detta kapitel presenterar vi forskning som berör relevanta områden för denna uppsats. De fält som denna studie berör innefattar flera områden, bland annat forskning om barnlöshet och surrogatmödraskap, reproduktionsetik, normer och mediedebatter.

Surrogatmoderskap som system är något som har tillämpats i alla tider, olika överenskommelser har slutits med eller utan att betala för tjänsten skriver Tännsjö (1991) i boken *Göra barn: en studie i reproduktionsetik*. Till exempel har ett par som inte kunnat få barn, kunnat lösa det genom att låta mannen göra en annan kvinna gravid och därefter adoptera barnet tillsammans med sin livspartner. På detta sätt har inte barnet varit båda föräldrarnas, rent genetiskt. Med nya tekniker har detta nu blivit möjligt, genom IVF (in vitro fertiliseringsteknik) kan ett befrukat ägg tas och sedan implanteras hos en annan kvinna som bär barnet under graviditeten, vilken då i "sann" mening är surrogatmoder (Tännsjö 1991 s 94).

---

¹ Syftet är inte att undersöka ett orsakssamband, det vill säga orsak-verkan, mellan mediedebatten och policyförslaget. Det kan även finnas andra samhällseliga diskurser om surrogatmoderskap som formar både mediedebatten och policyförslaget.

van den Akker (2007) skriver likt Tännsjö, i artikeln *Psychosocial aspects of surrogate motherhood*, att surrogatmoderskap i olika former har använts som metod i urminnes tider. Trots detta finns det en bristande acceptans, vilket van den Akker menar är påverkad av sociala och kulturella attityder kring vad som anses vara normen (van der Akker 2007 s 53). En viktig del i den juridiska och kulturella definitionen av föräldraskap idag är att det är skapat på biologiska grunder, snarare än av sociala band (van den Akker 2007 s 54), vilket kan vara en bidragande faktor till den bristande acceptansen. van den Akker (2007 ss 54-55) menar att det svaga stödet för surrogatmödraskap också påverkas av bland annat religiös tillhörighet och media. Denna bristande acceptans har bidragit till att surrogatmödrar har upplevt sig stigmatiserande och sårbara (van den Akker 2007 s 56).

Med dagens medicinsktekniska utveckling finns det flertalet metoder för att ens dröm om att bli förälder ska förverkligas (Lundin 1997 s 10). Dessa möjligheter skapar vissa frågor kring liv, död, biologi och identitet (Lundin 1997 s 14). Lundin (1997 s 16) menar att när de biotekniska möjligheterna utökas för möjligheten att få barn, förändras även den bild vi har av kroppens naturliga och biologiska gränser (Westerlund 2002 s 158). Kroppens gränser kan förflyttas med hjälp av tekniska hjälpmedel som underlättar befruktning när ens kropp inte kan göra det på egen hand. Frågan om surrogatmödraskap är därmed en del av en större diskussion om teknologisamhället (Lundin 1997 s 17). Westerlund (2002 s 160) menar att teknologin som möjliggör barnalstring kan uppfattas som ett ingrepp på naturen, en dimension av den diskussion som fördes kring assisterad befruktning på sjuttio- och åttioalet (Lundin 1997 s 10). Det finns uppfattningar om att naturen har ett övergripande syfte, en slags ordning och ändamålsenlighet och där gentekniken uppfattas som något onaturligt (Westerlund 2002 s 163; Ideland 2007 ss 59-60). Lundin ställer frågan "Är det rätt att skapa liv utanför kroppen?" (s 34) och är det rätt att korsa kroppens biologiska gränser? (Lundin 1997 s 34).

Att vara barnlös och att sakna den kroppsliga möjligheten att skaffa barn väcker existentiella frågor och kan skapa känslor som ilska, sorg, vanmakt och otillräcklighet (Lundin 1997 s 22). Men att vara barnlös är också nära sammankopplat med ens egen identitet och självbild (Lundin 1997 s 23; Westerlund 2002 ss 139-142). Frågan om familjebildning har inte bara en privat dimension. Engwall och Petersson (2011) skriver att det omgivande samhället påverkar, där bland annat familjepolitiken inverkar på valet att skaffa barn (Engwall & Petersson 2011 s 126). Författarna pekar på att det svenska samhällets familjepolitik och dess förutsättningar för familjebildning skapar ett barnvänligt samhälle. I Sverige ses barnen som samhällets

framtidbärare och är vägen till samhällets fortlevnad (Engwall & Petersson 2011 ss 126-127). Att majoriteten i Sverige dessutom skaffar barn ökar förväntningarna på de som ännu inte har några barn, att bilda familj (Engwall & Petersson 2011 s 127). I artikeln undersöker de hur de frivilligt barnlösa upplever hur det är att leva i ett barnvänligt samhälle (Engwall & Petersson 2011 ss 130-139). Författarna skildrar de barnfrias berättelser om att de blivit utsatta för kritik, fördömanden och ifrågasättanden på grund av att de valt bort att skaffa barn. De beskrivs som egoistiska och i media framställs valet att vara barnfri som ett hot mot centrala värden i samhället och att de inte tar sitt samhällsansvar (Engwall & Petersson 2011 ss 136-137; Petersson 2011 ss 87-89). Frivillig barnlöshet blir en motbild till den barnlöshet vi presenterar i denna studie, där barnlöshet upplevs som ett problem som behöver lösas. Vi kommer dock inte fördjupa oss ytterligare i frågan om frivillig barnlöshet, utan uppmärksammar denna sida av barnlöshet för att återspegla en mer nyanserad bild.

Frågan om surrogatmödraskap skapar också moraliska frågor, då vissa menar att reproduktionen riskerar att bli marknadsanpassad och göras till en konsumtionsvara (Lundin 1997 s 41). Samtidigt bidrar metoden till nya möjligheter och ett ökat handlingsutrymme för de ofrivilligt barnlösa (Lundin 1997 s 42).

Diskussionen kring surrogatmödraskap har liknande frågeställningar som de som finns kring andra in vitro-fertiliseringar (Lundin 1997 s 43). Man kan också se att diskussionen ifrågasätter traditionella familjemönster och familjeband som något genetiskt och biologiskt förankrat (Lundin 1997 s 44). Utöver principen om idealfamiljen, vilken är en princip som de flesta förhåller sig till, finns det även andra principer i samhället som väger tungt i det senmoderna samhället. Dessa principer är individens rättigheter, valfrihet och ansvar (Lundin 1997 ss 46-48). Ett argument som härstammar från dessa principer är bland annat att surrogatmödrarna själva uttrycker en stark vilja att dela med sig av deras förmåga att föda barn och deras "kvinnliga överflöd" (Lundin 1997 s 44).

Herméren (2011) gör en probleminventering kring surrogatmoderskap i artikeln *Surrogatmoderskap: Varför - varför inte?*. Författaren menar att frågan kan nyanseras genom att ställa frågan: "Vad är problematiskt med surrogatmoderskap?" (Herméren 2011 s 68). Herméren tar upp de olika argument som framförts om frågan, men menar att argumenten har olika bärkraft beroende på vilken form av surrogatmoderskap, altruistisk eller kommersiell, man diskuterar utifrån (Herméren 2011 s 68). Med ett altruistiskt surrogatmoderskap menas

att surrogatmodern ställer upp för att hjälpa en närstående barnlös person eller ett par, en eventuell ersättning kopplas till graviditetens omkostnader. Vid ett kommersiellt surrogatmoderskap betalas surrogatmodern av den/det barnlösa personen/paret en ersättning utöver de omkostnader som graviditeten innebär (Smer 2013:1 s 156). De problem och argument han listar upp är bland annat: barn som handelsvara, exploatering av kvinnor, medicinska risker för surrogatmammorna, hälsorisker för barnet, juridiska och sociala tvister och kostnadsargument (Herméren 2011 ss 68-69).

Likt Hermerén, gör Armour (2012) en översikt över trender, problem och etiska frågeställningar kring surrogatmödraskap. Författaren visar på att surrogatmoderskap har belysts allt mer i media i USA. Han skriver att det är fler än bara de med medicinska anledningar som tittar på surrogatmoderskap som metod (Armour 2012 s 231). Han skriver också om hur reglerna kring förfarandet varierar både nationellt och internationellt, vilket bidrar till att människor söker sig utomlands dit reglerna är mer fördelaktiga för de tilltänkta föräldrarna (Armour 2012 ss 232-233). Vidare tar Armour (2012) upp de etiska frågeställningarna kring surrogatmoderskap, att dessa frågeställningar varierar utifrån samhällets normer och kultur och huruvida det är altruistiska eller kommersiella former av surrogatmoderskap som diskuteras. Surrogatmoderns och barnens rättigheter, komplikationer gällande ekonomisk ersättning och överenskommelser, medicinska och psykologiska risker med graviditeten är några exempel på etiska frågor som diskuteras (Armour 2012 ss 234-235).

Vidare tar två författare, Teman (2008) och Parks (2010), upp hur frågan om surrogatmödraskap kan ses utifrån andra perspektiv. I en vetenskaplig artikel skriver Teman (2008) att den forskning som finns kring surrogatmödraskap idag, utgår ifrån socialt konstruerade och normativa grundantaganden om vad som är normalt för moderskap och barnafödelse (Teman 2008 s 1104). Detta innebär att de frågor som forskare väljer att ställa och de problematiseringar som görs, leder till att surrogatmödrar ses som avvikande i förhållande till det "normala" (Teman 2008 s 1106). Detta sätt att problematisera ger effekter för de policys som skapas, då lagstiftande organ utgår ifrån den forskning som finns på området. Teman (2008) menar på att istället för att utgå ifrån normativa grundantaganden, bör policys utgå ifrån surrogatmödrarnas egna förståelser av vad de behöver stöd med (Teman 2008 ss 1109-1111).

Parks (2010) skriver i sin artikel om surrogatmödraskap och menar att förutsättningarna för hur vi tänker kring surrogatmödraskap borde ses utifrån omvårdnads- och omsorgsetiska principer snarare än liberala och marknadsetiska principer som diskussionen ofta utgår ifrån (Parks 2010 ss 333, 335-336, 339-340). De omvårdnadssetiska principerna utgår ifrån att vi är påverkade och beroende av omvårdnad ifrån människor i vår omgivning, detta är något de liberala principerna misslyckas att belysa då de utgår ifrån att vi är oberoende människor som har rätt till integritet och frihet (Parks 2010 s 336).

2.1 Surrogatmödraskap och mediepåverkan

Nedanstående resonemang visar på hur en fråga eller ett problem kan komma att få uppmärksamhet i massmedielandskapet.

Att surrogatmödraskap har getts alltmer diskussionsutrymme den senaste tiden kan bero på vad Ideland (2007) tar upp i antologin *Att forma vår framtid - bioteknikens möjligheter och problem* (Görman, Andrén & Herméren (red.) 2007). Där skriver Ideland i kapitlet *Framtidens människa? Ett medialt drama om bioteknologi* (2007 ss 65-66) om mediernas inverkan på vardagslivet och på den reflekterande människan. Med informationsflödet från media kan människan idag tillägna sig kunskap om biotekniken. Medierna bidrar till en medvetenhet om möjligheter och risker med bioteknologin. Denna kunskap skapar utrymme för reflektioner om risker samt om moraliska och etiska ställningstaganden och överväganden. Men med en ökad medvetenhet blir följderna också ett ökat ansvar, ett ansvar att välja vad som anses vara rätt (Ideland 2007 ss 65-66). Massmedia bidrar till att synliggöra valmöjligheter kring olika sätt att leva. Genom att konstruera olika fenomen bidrar massmedia till att ge dessa fenomen specifika betydelser och meningar, som också skapar uppfattningar om av vad som är eftersträvt och vad som inte är socialt accepterat (Petersson & Ingebjörg Fjell 2011 ss 105-106).

Andersson (2007) tar upp begreppet kulturell legitimitet i antologin *Diskursanalys i praktiken*. Begreppet kan användas för att beteckna att ett fenomen eller en verksamhet, i detta fall surrogatmödraskap, har nått en ställning i det offentliga samtalet där den framstår som tänkbar och valbar. När det nått en kulturell legitimitet ingår det i det möjliga repertoaren, detta är oberoende av om man bedömer detta förhållande som något positivt eller negativt. Genom att studera media kan man se hur kulturell legitimitet etableras (Andersson 2007 s 107).

I antologin *Sociala problem och socialpolitik i massmedia* (2004) tar Blomberg, Kroll, Lundström & Swärd upp att pressens skildringar av sociala problem idag är en central fråga

(Blomberg, Kroll, Lundström & Swärd 2004 s 7). Massmedia kan ha kommit att få en ökad makt över människors tankar, då media upptar en stor del av människornas vakna tid. Medierna kan lansera problem och driva politiska kampanjer men utgör också en viktig kanal som kan användas av andra aktörer för att vara med och påverka synen på sociala problem och lösningar på dessa samt för att påverka den allmänna opinionen (Blomberg et al. 2004 s 13).

3. Teori

3.1 Socialkonstruktionism

Vår uppsats utgår ifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Detta perspektiv utgör ett fundament i vår studie och därmed presenteras teorin under denna rubrik.

Den socialkonstruktionistiska traditionen är idag mycket omfattande, skriver Jönson (2010) i boken *Sociala problem som perspektiv* (2010 s 17). Perspektivet utgår ifrån att verkligheten, så som vi ser den, är skapad utifrån sociala överenskommelser som skapats genom ständiga förhandlingar och omförhandlingar (Jönson 2010 s 17). Dessa sociala överenskommelser är påverkade av den sociala och kulturella kontext man befinner sig inom (Danermark 2006 ss 44-46). Förståelsen av verkligheten och sociala företeelser är under ständig revidering (Bryman 2011 s 37). Detta kan kopplas samman med vår studie, där frågan om surrogatmödraskap kan ses och förstås på olika sätt och att denna förståelse är under ständig revidering och omvandling. Synen på surrogatmoderskap är således föränderlig. Jönson (2010) menar att det finns ett intresse av den mänskliga interaktionen, vilket är en förutsättning för den process som skapar vår verklighetssyn och hur vi förstår vår omvärld (Jönson 2010 s 17). En del av socialkonstruktionismen är intresserad av att undersöka hur olika sociala problem skapas (Jönson 2010 s 17). Detta kan göras genom att studera kollektiva definitionsprocesser, det vill säga hur vi definierar olika företeelser och kategorier i vår omvärld (Jönson 2010 s 18). Därmed är det intressant att titta på hur frågan om surrogatmödraskap omdebatteras i media, för att se hur problemet skapas och definieras. Bryman skriver att det socialkonstruktionistiska synsättet utgår ifrån att inget är på förhand givet (Bryman 2011 s 37). Genom samspelet mellan människor skapar vi och tilldelar det sociala livet mening (Levin 2008 s 36). Därigenom ses verkligheten som något som vi själva kan påverka (Bryman 2011 s 37). Utifrån vår studie kan det därför vara intressant att undersöka hur människor skriver och argumenterar om ett ämne, i detta fall surrogatmödraskap. De kategorier vi skapar för att förstå vår omvärld ses som en social

produkt, då de skapas i ett samspel mellan oss människor. Våra kunskaper är inte bara konstruktioner skapade i ett socialt samspel, de får också verkliga konsekvenser då vi handlar utifrån de kunskaper och förståelser vi har. Det är utifrån vår förståelse som ramarna inom vilka vi kan handla skapas (Bryman 2011 ss 38-39). Vår studie undersöker utifrån mediedebatten vilken förståelse det finns kring frågan om surrogatmödraskap. Om denna förståelse får genomslag i Smers rapport, kan det leda till verkliga konsekvenser och ramar inom vilka vi kan handla.

I antologin *Sociala problem och socialpolitik i massmedier* (2004) skriver Blomberg, Kroll, Lundström och Swärd att utifrån den socialkonstruktivistiska traditionen kan det ses som att det endast är vissa problem som får utrymme i den offentliga debatten. Vissa grupper kan anses ha mer makt att få fram sina problemdefinitioner framför andra möjliga konkurrerande definitioner. Samhällsproblem ses i ett perspektiv som att de är socialt konstruerade. Massmedia antas ha en betydande roll då den kan bidra till att vissa problemkonstruktioner får en allmän acceptans före andra. Media ses därmed som en viktig aktör i att förmedla den offentliga diskursen. Att därför göra en studie som denna i vilken vi utgår ifrån vad som argumenteras i det offentliga mediesammanhanget kan vara intressant, likaså då det kan påvisa olika ståndpunkter. Författarna skriver även att massmedia kan visa upp kampen mellan olika aktörer som driver en viss problembeskrivning (Blomberg, Kroll, Lundström & Swärd 2004 ss 15-16).

I denna studie utgörs empirin av textmaterial. Bryman (2011) menar att grundläggande för mänskligt samspel är vår språkliga kommunikation, därmed utgör språket ett viktigt element i den socialkonstruktivistiska teorin. Intresset för språkets betydelse för verklighetens konstruktion är framförallt tydligt i diskursanalysen (Bryman 2011 ss 38-39), vilket är en riktning inom socialkonstruktionismen och vilken vi presenterar vi nedan.

3.2 Diskursanalys

I denna studie används diskursanalys både som metod och teori då dessa två är sammanflätade (Winther Jörgensen & Phillips 2000 s 10). Diskursanalys är en metod som kan tillämpas på texter och syftar till att synliggöra olika diskurser, vilka är olika sätt att prata om och beskriva olika objekt som bidrar till hur vi förstår och tolkar vår verklighet (Bryman 2011 s 274). Diskursanalys kan därför vara en lämplig teori och metod för att titta på hur frågan om surrogatmödraskap debatteras och omskrivs i media samt för att urskilja dess diskurser. Hur vi pratar om olika saker konstituerar vår verklighet och befäster våra referensramar vilket är

ett sätt att förmedla mening (Bryman 2011 s 475). Diskurser är också handlingsorienterade, vilket innebär att olika diskurser vill uppnå olika saker (Bryman 2011 s 475). Genom vårt sätt att föreställa och tolka vår omvärld bidrar det till en inverkan i vårt praktiska handlande, då vi bemöter vår omvärld på det sätt som vi förstår den. Därmed får olika diskurser, sätt att prata och förstå omvärlden också praktiska konsekvenser (Boréus 2011 ss 151-152). Utifrån detta kan valet av teori vara intressant att använda för att se hur diskurser får genomslag i ett policydokument vilket görs i denna studie.

Börjesson och Palmblad (2007) skriver inledningsvis i boken *Diskursanalys i praktiken* om just diskurser. Diskurs är ett bestämt sätt att förstå och tala om världen. Språket kan ge alternativa versioner vilket innebär att berättelser skapar en retorisk och argumenterande text. Det finns strider kring hur speciella kategorier, företeelser med mera ska framställas. Det finns även olika sätt att undersöka hur det på olika sätt berättas och talas om verkligheten. Ett sätt är att inrikta sig på att studera en diskursiv kamp, till exempel surrogatmödraskap. Detta handlar om att man granskar olika sätt att tala om verkligheten och där det kämpas för att nå dominans inom det aktuella fältet. Genom att göra detta är tanken att strider kan synliggöra diskursens element och ramar. Diskurser kan även länkas till olika samhällsarenor som till exempel media, politik, myndigheter, professioner, vetenskap etcetera (Börjesson & Palmblad 2007 s 15). Utifrån detta har vår studie först kartlagt vad som sägs i mediedebatten och vari det råder dominans inom fältet surrogatmödraskap. I studien undersöks sedan hur dessa diskurser länkas till en samhällsarena, i detta fall Statens medicinsk-etiska råd. Denna teoretiska ram kan påverka studien på så sätt att det förväntas att diskurserna, som är en del av hur det talas om verkligheten och har en inverkan på förståelsen i frågan, faktiskt har påverkat det som skrivs i Smers rapport. Boréus (2011) skriver i sitt kapitel *Diskursanalys* om att en viktig utgångspunkt för diskursanalys är föreställningen om att vi delar in och tolkar omvärlden med hjälp av språket och att detta har konsekvenser för konkreta människor. Då diskursanalysen har en konstruktionistisk utgångspunkt innebär det att hur vi talar om olika företeelser påverkar våra föreställningar om dem (Boréus 2011 s 151)

3.3 Carol Bacchi - What's the problem represented to be? (WPR)

Carol Bacchi (2009) har i sin bok *Analysing policy: What's the problem represented to be?* formulerat en metod för att fördjupa analysen av policys. Hennes teori och metod utgår ifrån en tanke om att policys har en kulturell dimension, då den formas utifrån historiska, nationella och internationella kontexter och sammanhang. Därmed är policys en kulturell produkt. Att granska ett policydokument såsom Smers *Assisterad befruktning - etiska aspekter* (2013:1),

vilket görs i denna studie, kan därför vara intressant, då den utifrån Bacchi sägs vara skapad utifrån flera kontexter och sammanhang.

För att grunda sin teori förklarar Bacchi de grundantaganden som finns kring vad en policy är (Bacchi 2009 s ix). Policy är en typ av program eller handlingsplan och Bacchi menar att det finns ett underliggande antagande om att policys är något positivt, som ska bidra till att lösa problem som återfinns i samhället. Med ett grundantagande om att någonting "ska lösas", implicerar det på att det som ska lösas, för tillfället är ett problem (Bacchi 2009 s ix). I denna studie rör detta problemet barnlöshet, där surrogatmödraskap ses som en lösning. Givet att policyns uppgift är att förändra det rådande tillståndet, skapas problemet genom policy making-processen (Bacchi 2009 s x).

I processen att skapa en policy krävs det att en fråga problematiseras. Genom att problematisera existerande frågor, skapas vad som kommer att ses som ett problem i en given policy där man föreslår en förändring av den rådande situationen (Bacchi 2009 s xii). Det är just denna problematisering som gör policyn möjlig. Utifrån problematiseringen av en fråga, såsom barnlöshet, skapas en problemrepresentation. Problemrepresentationen är den definition av "problemet" som skapats utifrån ett problematiserande. I framställandet av att en fråga är ett specifikt problem, krävs det att frågans komplexitet reduceras till en förenklad version som därmed inte visar hela bilden (Bacchi 2009 s xii). Vissa delar i frågan prioriteras bort för att få fram kärnan i det problem man vill presentera i en policy, handlingsplan eller lösning på. Bacchis teori fann vi tidigt i fasen av denna uppsats i boken *Handbok i kvalitativa metoder* (Boréus 2011 ss 150-164). Det som bland annat inspirerade oss var: Hur problemet beskrivs kommer att påverka vad som anses behöver göras. I denna studie är syftet inte att analysera policydokumentet utifrån Bacchis sex frågor. Vi kommer utgå ifrån hennes sätt att se på policys och dess problematiseringar som något som är skapat i ett socialt sammanhang, det vill säga något som är socialt konstruerat och som därmed inte har en given tolkning utan som kan uppfattas på olika sätt beroende på vilket perspektiv man antar. Hennes teori har varit till inspiration av utformandet av denna studie och spelar en viktig roll för hur vi kan betrakta policyn och på vilket sätt den skapas.

Bacchis teori och metod för att analysera policys blir viktig, då hon menar att varje individs vardagliga handlingar blir styrda av de problempresentationer som varje policy ger upphov till. Ett specifikt policyförslag reflekterar det sätt på vilket man förstår ett specifikt problem, till exempel barnlöshet. Det är i förståelsen av det specifika problemet som det kulturella sammanhang man befinner sig i får genomslag. Bacchi menar också att offentliga policys

påverkar varje dimension av våra liv. Policys skapas utifrån grundantaganden och problematiseringar kring verkliga företeelser och trots att policyn skapats utifrån tankar och idéer, tolkas policyn och omsätts i praktiken. På så vis får policyn ett eget liv (Bacchi 2009 s xviii).

Målet med WPR är att fördjupa förståelsen och att belysa vilka antaganden och förgivettaganden som ligger bakom varje policyförslag. Bacchi hävdar att vi måste ifrågasätta de problem som är antagna att existera och hur man tänker kring dessa problem. Detta är en typ av diskursanalys, som görs utifrån sex frågor:

1. What's the problem represented to be in a specific policy?
2. What presuppositions or assumptions underlie this representation of the problem?
3. How has this representation of the problem come about?
4. What is left unproblematic in this problem representation? Where are the silences? Can the problem be thought about differently?
5. What effects are produced by this representation of the problem?
6. How/where has this representation of the problem been produced, disseminated and defended? How could it be questioned, disrupted and replaced?

De frågor som vi har använt oss av i studien är fråga 2, 4 samt att kort gå in på fråga 5. Bacchi gör framförallt studier av policys och offentliga program vilket gör det relevant att applicera den på Smers rapport. Bacchis teori blir en intressant utgångspunkt i en studie som denna, som ämnar jämföra två olika material med betoningen på diskurser, och lämpar sig väl då även Bacchi utgår ifrån diskursanalys som verktyg vid tolkning (Boréus 2011 s 155).

Det socialkonstruktivistiska perspektivet beskriver hur uppfattningar om vår verklighet skapas i samspel med varandra (Jönson 2008 s 17). I det senmoderna samhället är informationsflödet från media en del i skapandet av våra konstruktioner, som bidrar till vilka kunskaper vi har och hur vi uppfattar vår omvärld (Blomberg, Kroll, Lundström & Swärd 2004 ss 15-16). Bacchi (2009) menar att media bidrar till att presentera problematiseringar kring olika frågor och bidrar till att forma förståelsen av dem utifrån vilka förklaringar tidningar och andra medier uppger kring frågan (Bacchi 2009 s xviii). Bacchi menar att i formandet av ett samhälles uppbyggnad och de kunskaper som styr detta, spelar flera professionella och inflytelserika grupper stor roll (Bacchi 2009 s 26). Det vill säga att det finns många som är

delaktiga i processen att forma ett samhälle och under vilka premisser man lever under. Då policys utgör grunden för ett samhälles styrning, kan det vara av intresse att undersöka vilka som är delaktiga i formandet av de förståelser som lägger grunden för de problematiseringar som är grundläggande för ett policyförslag (Bacchi 2009 s 26). Problematiseringarna som görs får också konsekvenser för vårt vardagliga liv och för de ramar vi lever inom (Bacchi 2009 s xviii)

4. Metod och material

I detta kapitel kommer vi presentera vår epistemologiska ansats, vårt urval av empiri och vår metod. Vi kommer även föra en diskussion kring metodens förtjänster och brister dess tillförlitlighet samt om etiska överväganden och reflexivitet.

4.1 Epistemologi

Vi har utgått ifrån ett abduktivt angreppssätt, vilket kan förklaras vara ett mellanting mellan det deduktiva och induktiva angreppssättet för att tillägna sig kunskap om verkligheten (Svensson 2011 s 193). Detta innebär att vi under vårt arbete har försökt att ha ett så öppet förhållningssätt som möjligt till det vi undersökt. Samtidigt har våra intressen, förförståelser och föreställningar samt idéer om olika teorier bidragit till att vårt arbete kan ha tagit en viss riktning. Ett exempel är att vi hade en hypotes om att undersöka debatten ungefär tio år tillbaka i tiden, när vi väl gick igenom debatten historiskt fann vi även att det var just runt år 2003 som den svenska debatten tog fart, vi lät därigenom materialet få styra. Denna studie har vuxit fram genom ett reflexivt förhållningssätt där teorier och hypoteser hjälpt oss i uppsökandet och insamlandet av empiri och där den insamlade empirin gett oss ny kunskap och låtit oss få en fördjupad insikt och därigenom kunnat forma nya teorier om det undersökta fenomenet (Svensson 2011 s 193; Danermark 2006 ss 41-42).

4.2 Urval av empiri

Börjesson och Palmblad (2007) menar på att en förnyelse och ett nytänkande kring användningen av materialtyper inom samhällsforskningen har skett, bland annat mediasystemets snabba utveckling har gjort att en ökad akademisk användning av internetsajter, tv-program med mera har skett. Inom diskursanalysen är distinktionen mellan olika typer av material av vad som anses var sannare, i meningen att det skulle ligga närmre verkligheten, inte viktigt. Det viktiga är istället att olika typer av källor, såväl material från artiklar från dagspressen och veckopress såväl som från en statlig offentlig utredning, båda kan säga något om verkligheten. Genom att inte skilja på nivåerna av material i

diskursanalysen kan man urskilja diskursiva mönster som återfinns i såväl en kvällstidning som Aftonbladet som i en för staten rådgivande medicinsk-etisk rapport (Börjesson & Palmblad 2007 ss 16-17).

Med hjälp av sökmotorn Retriever har vi tagit ut samtliga artiklar om surrogatmödraskap från svensk storstadspress från 2003 och fram till det datum då Smer publicerade sin rapport *Assisterad befruktning - etiska överväganden* (2013:1) den 28 februari 2013. Sökningen gjordes utifrån sökordet "surrogatmödraskap", och avgränsade oss till att enbart använda oss av de artiklar där surrogatmödraskap fanns som ett ämnesord i artiklarna. Vi provade ord besläktade med surrogatmödraskap såsom surrogatmoder, surrogatmoderskap, med flera, dessa visade sig ge samma artiklar, färre eller inga som vid sökningen av det första ordet. Vår utgångspunkt från början var att ta artiklar inom en tioårsperiod, och i sökandet av artiklar visade det sig att debatten i svensk storstadspress faktiskt också tog fart runt år 2003 och det blev då en given avgränsning. Inom avgränsningen svensk storstadspress ingår tidningarna Sydsvenska Dagbladet, Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Göteborgs-Posten, Göteborgs-Tidningen, Expressen, Aftonbladet och Kvällsposten. I vår urvalsprocess började vi med att läsa igenom alla artiklar, det vill säga både nyhetsartiklar, skildringar, ledare, debattartiklar och insändare. Efter att ha läst allt material konstaterade vi att för denna studie skulle vi använda oss av ledar- och debattartiklar. Detta val grundar sig i att vi vill komma åt förstahandskällan på de argument som förekommer i debatten. Totalt hittade vi 36 ledar- och debattartiklar. Det är möjligt att det utifrån detta empiriska material framkommer en viss typ av argument, hade andra empiriska material studerats såsom skildringar, insändare eller annat så är det möjligt att andra argument hade återfunnits i mediedebatten kring surrogatmoderskap. Att studera debatt-och ledarartiklar kan möjligen bidra till en polariserad bild av frågan då syftet i den typ av textmaterial är att skapa debatt och ställningstagande kring en viss fråga.

Vi har i vår materialbearbetning urskilt vilka artiklar som argumenterar för respektive emot frågan om surrogatmödraskap. Av ledarartiklarna debatterar två för och fjorton emot. Vad gäller debattartiklarna debatterar tretton för och fem emot. Vi har funnit två stycken texter, en ledare respektive en debattartikel som varken tar ställning för eller emot i frågan utan tar upp båda sidor. Dessa består således av två texter av vårt totala material, vilka vi har valt att inte vidare behandla i vår analys. Därmed innefattar vår bearbetade empiri 16 ledarartiklar och 18 debattartiklar. Vad vi också har funnit är att det förekommer skillnader i artiklarna huruvida

de debatterar om surrogatmödraskap som en generell fråga eller om de argumenterar om surrogatmödraskap ska tillåtas i Sverige. Trots detta har vi valt att behandla artiklarna lika i arbetet med att urskilja olika argument och positioner i debatten.

Som en annan del av vår empiri har vi använt oss av en del av rapporten *Assisterad befruktning - etiska aspekter* (2013:1). Som remissinstans åt regeringen fick Statens medicinsk-etiska råd, Smer, år 2012 i uppdrag att förutsättningslöst utreda frågan om assisterad befruktning och surrogatmödraskap och den 28 februari 2013 publicerade Smer yttrandet *Assisterad befruktning – etiska aspekter* (Smer 2013:1). Statens medicinsk-etiska råd, Smer, är ett rådgivande organ som är tillsatt av regeringen för att ge vägledning kring medicinsk-etiska frågor till regering och riksdag. Rådet har funnits sedan år 1985 och har som uppgift, på grund av den snabba utvecklingen, att bedöma konsekvenserna för människovärdet och den mänskliga integriteten i samband med medicinsk forskning, behandling och diagnostik. Rådet ska även underlätta kommunikationen mellan forskare och beslutsfattare inom de medicinsk-etiska frågorna. Rådet består av ordförande, sju företrädare för de politiska partierna och tio sakkunniga (Smer 2013).

Yttrandet, *Assisterad befruktning – etiska aspekter* (2013:1) inleds med en överblick av problemområdet, dagens situation och en probleminventering, som därefter följs av en analys och argument inriktat på en rad olika områden varav surrogat-/värdmoderskap är ett av dessa. Yttrandet avslutas med en sammanfattande diskussion samt med framtidsfrågor (Smer 2013:1). Till denna uppsats har vi avgränsat oss till att fokusera på den del i yttrandet som består av texten som specifikt berör surrogat-/värdmoderskap i Smers rapport. Det kapitel vi valt som en del av vår empiri är därmed kapitel 4.5 *Surrogat-/värdmoderskap* (Smer 2013:1 ss 154-175), då det är i detta kapitel de redogör för frågan och rådets ställningstagande. Vi har tagit del av inledningen och bakgrundsöversikten i rapporten och aktivt valt att fokusera på texten som konkret berör vårt uppsatsämne.

I Statens medicinsk-etiska råds rapport *Assisterad befruktning - etiska aspekter* (2013:1) görs en genomgång av de etiska frågorna om metoder och villkor inom fältet av assisterad befruktning, där ibland surrogatmödraskap. I rapporten gör Smer en kritisk granskning, med syfte att tolka och analysera de argument och principer som berör frågan. Granskningen utgår ifrån en systematisk etisk analys av frågan, det vill säga att resonemangen utgår ifrån ett antal etiska principer - vilket innebär riktningar för handlande, och utifrån vad som är relevant att ta

hänsyn till i just den specifika frågan (Smer 2013:1 s 105). Rapporten syftar också till att Statens medicinsk-etiska råd ska göra ett ställningstagande i frågan, och därmed blir analysen normativ (Smer 2013:1 s 106). En normativ analys utgår ifrån både kunskaps- och värderelaterade kunskaper, det vill säga - vilken kunskap finns om ämnet och vilka värden och etiska principer omfattar frågan (Smer 2013:1 s 106). Utifrån dessa kunskaper görs en probleminventering ur vilken rådet sedan diskuterar den specifika frågan i varje kapitel (Smer 2013:1 ss 100-103).

De specifika etiska principer, vilka är utgångspunkten för den etiska diskussionen, utgörs av människovärde och integritet, rättvisa (lika vård på lika villkor), icke-diskriminering, självbestämmande och autonomi, informerat samtycke, principen om barnets bästa samt försiktighetsprincipen (Smer 2013:1 ss 110-117). Dessa etiska principer är betydande i internationella koder och konventioner samt i gällande rätt. Principerna är grundläggande i konventioner som: Barnkonventionen, Europakonventionen och skyddet för de mänskliga rättigheterna, samt Konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin (Smer 2013:1 ss 89-93).

4.3 Metod

I denna studie har vi valt att genomföra diskursanalys för att besvara våra frågeställningar. I diskursanalys är det viktigt att se texten i sitt sammanhang. De texter vi analyserar är en del av och ska ses som ett uttryck för debatten om surrogatmödraskap. Diskurser påverkar hur vi uppfattar verkligheten, i detta fall hur vi uppfattar surrogatmödraskap. Diskurser är en språklig praktik, vilket innebär regelbundenheter i språket som ofta manifesteras i texter (Boréus 2011 ss 153). Att använda diskursanalys för att undersöka diskurser inom ett visst område, såsom surrogatmödraskap, kan därför vara intressant och även att vidare göra en jämförelse med ett policyförslag, det vill säga följa diskursens process.

I boken *Diskursanalys som teori och metod* (2000) skriver författarna Winther Jörgensen och Phillips att användningen av diskursanalys inte ska användas lösryckt från teorin. Det är viktigt att den sätts in i en teoretisk ram som fungerar med analysmetoden eftersom teori och metod är sammanlänkade i diskursanalysen. Det går även bra att skapa sitt eget paket genom att kombinera inslag från flera olika diskursanalytiska perspektiv, likt så som vi gjort i denna studie (Winther Jörgensen & Phillips 2000 s 10). Jönson (2010) skriver att man ska utforma

ett eget analytiskt ramverk, utifrån vad man finner i sin empiri (Jönsson 2010 s 37). Då vår metod utgår ifrån en socialkonstruktionistisk teori och då vi använt oss av diskursanalys som metod har vi, så som Jönsons (2010 s 118) exemplifierar, automatiskt använt teori i vårt analysarbete

Som första steg i bearbetningen av empirin läste vi båda igenom alla artiklar för att avgöra vilka artiklar som debatterade för alternativt emot surrogatmödraskap. Utifrån Jönsons råd om kodning (2010 ss 56-62) har vi bearbetat och strukturerat vårt material. Vid kodningen av materialet har vi utgått ifrån ett antal analysfrågor som vi ställt till texterna. Användningen av analysfrågor är ett sätt av många undersökningsmetoder (Boréus 2011 s 148). Det har bidragit till att ge oss riktning i vår textanalys och i besvarandet av våra frågeställningar. Boréus hävdar att ett enklare tillvägagångssätt är bättre än ett mer komplicerat, då det bidrar till ökad trovärdighet för rapportens resultat, detta är något vi försökt eftersträva (Boreus 2011 s 148). I vår formulering av textanalysfrågor har vi tagit inspiration ifrån argumentationsanalysen (Boréus 2011 s 136). De frågor vi började med att ställa till textmaterialet i ledar- och debattartiklarna var: "Vad argumenteras för eller emot?" och "Vilka argument används?". Därefter, i nästa steg ställdes följande fråga till Smers text utifrån vad som kom fram ur tidigare material: "Vilka argument används i Smers rapport och vilka utelämnas?". De första två frågorna är inspirerade av argumentationsanalys, som finns att läsa om i *Handbok för kvalitativa metoder* (Boréus 2011 ss 136-137). Den sista frågan är hämtad ifrån Carol Bacchis teori som finns att läsa om i samma bok (Boréus 2011 ss 155-156). Carol Bacchis teori och hennes ansats *What's the problem represented to be?* har sedan tidigt i studien varit en inspirationskälla i vår bearbetning och analys av materialet.

Arbetet med kodningen har vi gjort tillsammans. Detta för att försäkra att vi gör likadant och är ett sätt för oss att validera vårt resultat. Kodningen av ledar- och debattartiklarna har vi gjort genom att stryka under explicita argument av artikelförfattaren med färgpennor, såsom Jönson (2010 ss 56-57) rekommenderar. Därefter gjorde vi en genomgång av varje artikel och skrev ner de argument vi strukit under. Dessa gick vi sedan igenom för att undersöka argumentens innebörd samt vilka argument som återkom. Detta gjorde vi genom att markera med olika bokstavsmarkeringar (Jönson 2010 ss 56-57). I en kvalitativ textanalys, till skillnad från en kvantitativ, är det inte lika intressant att se hur ofta något förekommer i en text, utan förekomsten i sig är intressant. Utifrån att flertalet gånger gått igenom argumenten har vi kunnat urskilja ett antal teman, ur vilka vi urskilt de dominerande diskurserna, detta för att

besvara analysfrågorna “Vad argumenteras för respektive emot och vilka argument används?”. Först kodades således argumenten fram i textmaterialet, vilka tidigt blev tydligt att de utgick antingen för eller emot frågan om surrogatmoderskap. Därefter urskildes ett antal teman och utifrån detta har vi kunnat se mönster inom diskurserna, varav det kunde urskiljas varsitt dominerande mönster inom de respektive två diskurserna.

Steg två i studien, kodningen av Smers rapport (2013:1), har vi gjort med hjälp av färgpennor. Vi har då strukit under de argument som företräder de diskurser vi har urskilt utifrån bearbetningen av artikelmaterialet. Därefter har vi likt kodningen av ledar- och debattartiklar skrivit ner alla argument som tagits upp för att göra empirin överskådlig. Till sist jämfördes argumenten som framförts i ledar- och debattartiklarna med de argument som framförs i Smers rapport för att besvara analysfrågan “Vilka argument används i Smers rapport och vilka utelämnas?”.

4.4 Metodens förtjänster och begränsningar samt dess tillförlitlighet

Vi har utifrån olika inspiratörer och teorier utformat en egen version av metod för att bearbeta vår empiri. Denna flexibilitet och öppenhet i metoden har delvis inbringat osäkerhet hos oss då vi undrat om vi “gjort rätt”, denna osäkerhet har vi kommit vidare med genom att diskutera med varandra och att ta hjälp av vår handledare. Metodens flexibilitet har även varit till fördel då det gjort att vi kunnat anpassa metoden till empirin och vår frågeställning. Boréus (2011) skriver att Bacchis teori är en god inspirationskälla, men att hennes ansats kräver att man som forskare själv funderar ut hur man ska genomföra analysen (Boréus 2011 s 156). Likt vad May (2001 s 232) menar, innebär detta att forskaren har en stor flexibilitet i analysarbetet. Vi har under arbetets gång haft flertalet diskussioner kring vad det är vi faktiskt gör och har även skrivit ner dagliga anteckningar kring vad vi gjort, framförallt vid kodning av de olika textmaterialen har det varit behjälpligt och användbart att gå tillbaka till.

Jönson (2010) lyfter fram i sin bok att kodning av texter är tidskrävande. Därför är det extra viktigt att koda utifrån ett antal frågor och även utifrån begrepp som vi finner viktiga för analysen (Jönson 2010 s 59). Ett användande av analysfrågor har bidragit till att strukturera upp bearbetningen av materialet. Bearbetningen har då blivit en genomtänkt strategi som minskat riskerna för att bli selektivt på felaktiga grunder, då den kontext vi befinner oss i kan ha en inverkan på tolkningen av texterna. Bearbetningen av empirin underlättades också genom analysfrågorna då det även bidrog till en översiktlighet över olika mönster.

Vi har även försökt att vara transparenta i vår presentation av tillvägagångssätt i vårt urval av material och metod samt hållit en tydlig struktur i resultat- och analysdelen för att öka studiens tillförlitlighet.

4.5 Etik och reflexivitet

Andersson och Swärd (2008) skriver i antologin *Forskningsmetodik för socialvetare* att en etisk reflektion är viktig i samtliga steg i forskningsprocessen (Andersson & Swärd 2008 s 248). I Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer* (2002) återfinns de forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig som är viktiga att överväga. Dessa principer utgår ifrån individskyddskravet och all forskning måste övervägas utifrån informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav (Vetenskapsrådet 2002). Då vår studie inte är av etiskt känslig natur utifrån individskyddskravet, och då vi utgår ifrån offentligt publicerade debatt- och ledartiklar samt en offentlig rapport av Statens medicinsk-etiska råd är en vidare diskussion kring dessa etiska principer överflödiga.

Som forskare har man del i att tolka den empiri som valts, det innebär att vi är medskapare av den del av verkligheten som presenteras (Bacchi 2009 s 19). Att vara helt värderingsfri eller att ha kontroll över sina värderingar eller förförståelser är därför inte möjligt (Bryman 2011 s 43). Men det är viktigt ha ett reflexivt förhållningssätt till sin egen roll i denna process (Bryman 2011 s 44). Bacchi (2009) belyser också vikten av ett reflexivt förhållningssätt så att den kontext man lever inom och de problematiseringar som belyses i vår empiri inte blir förgivettagna (Bacchi 2009 s 19). Det kan vara viktigt att framhålla i förhållande till vår studies undersökningsområde surrogatmödraskap, att vi inte sedan tidigare hade tagit ställning i frågan. Det förhåller sig ännu på samma vis, även under och efter genomförandet av vår studie. Vårt intresse för frågan uppstod ur att det är en komplex fråga som är av etisk karaktär som skapar polariseringar i debatten.

5. Analys och resultat

I detta kapitel presenteras det resultat vi har kommit fram till. Här förs en analys kring resultatet kopplat till den teori vi har valt.

Vår studie har gjorts i två steg. Först urskilde vi diskurserna i den offentliga mediedebatten, genom att koda ledar- och debattartiklarna. I detta material kunde olika mindre teman

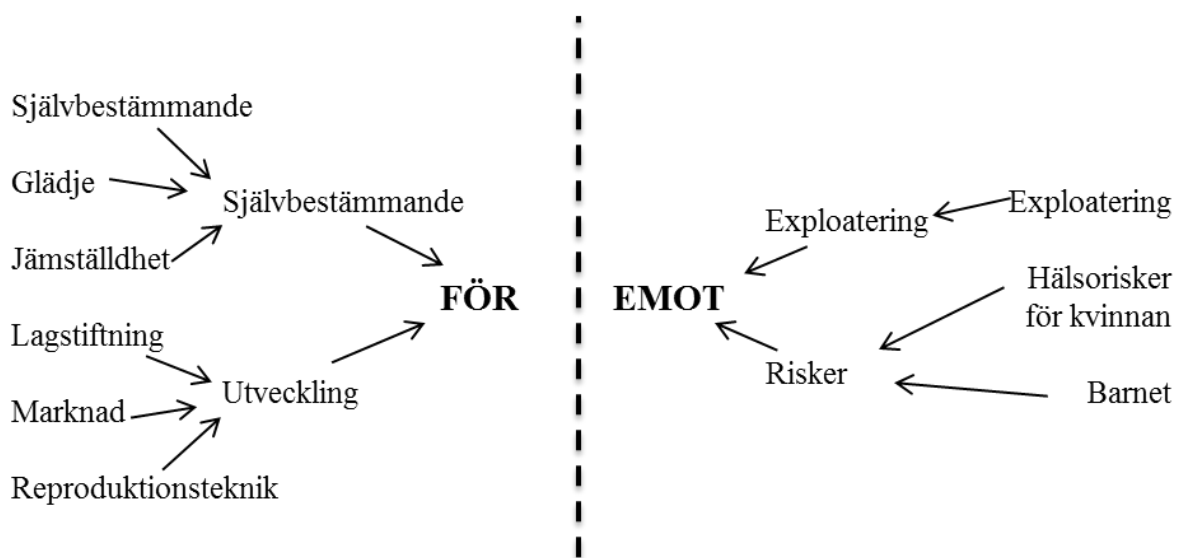

urskiljas som sedan formades till större mönster inom respektive diskurs. Steg två i studien var att jämföra hur dessa diskurser har fått genomslag i Statens medicinsk-etiska råds rapport 2013:1.

De diskurser vi urskilt ska ses som en förenkling och idealisering av en verklighet som är komplex och mångtydig, därför är våra diskurser bara en möjlig representation av flera möjliga (Jönson 2010 s 26; Winther Jörgensen & Phillips 2000 ss 28-29). Detta innebär att vi har varit delaktiga i att konstruera de diskurser och mönster vi har funnit i vår empiri, som vidare presenteras i detta kapitel (Winther Jörgensen & Phillips 2000 s 28).

I figuren nedan (Figur 1) visas hur vi systematiskt kunnat urskilja en rad olika teman ur debatten, därefter har dessa delats in i fyra större mönster inom respektive diskurs för och emot.

Mediedebattens diskurser kring surrogatmödraskap

Figur 1

Utifrån de två diskurserna, den ena för surrogatmoderskap och den andra emot, så skapade vi ett antal teman vid kodningen av empirin i mediedebatten. Därefter kunde dessa tema i sin tur grupperas som fyra olika mönster. De mindre teman, som vi fann genom kodningen, är som kan utläsas utifrån bilden ovan, följande: Lagstiftning, självbestämmande, glädje, marknad, reproduktionsteknikutveckling, jämställdhet - dessa är teman inom diskursen *för* surrogatmödraskap. Utifrån de som tagit en ställning *emot* surrogatmödraskap fanns följande teman som fokus: Hälsorisker för kvinnan, exploatering och barnet. Dessa teman är en

förenklad indelning som givetvis inte innebär vattentäta skott, dessa teman kan ha vissa gemensamma beröringspunkter.

Vad innefattas då i de olika teman som visade sig i mediadebatten? En kortare redogörelse för innehållet i dessa presenteras nedan. Det innehåll vi anger är sammanställningar av det material som vi använt i vår empiri, vilka samtliga återfinns i referenslistan under rubriken *Material*. Längre fram i analysen presenteras de två diskurser med respektive mönster som urskilts utifrån de teman som det nu följer en presentation av.

Temat *lagstiftning* innefattar argument som berör juridiska problem och frågeställningar kring surrogatmödraskap och då de idag är otidsenliga behöver de ändras, uppdateras och fungera. Det ska bli mindre hemlighetsmakeri och brist på kontroll, därför behövs en tydlig lagstiftning som reglerar frågan om surrogatmödraskap, vilket även skulle minska riskerna. Likaså framhålls att om en svensk lagstiftning blir verklighet kommer par inte längre behöva åka utomlands till länder som till exempel Indien för att använda sig av surrogatmödrar där.

Temat *marknad* utgår ifrån argument som handlar om att det är fel att behöva söka hjälp utomlands när tekniken redan finns. Ett förbud i Sverige bidrar till ökad fertilitetsturism till bland annat Indien. Ett tillåtande kan bidra till att motverka dessa industrier som baserar sig på ojämlika avtal. Att det styrs av ett marknadstänk innebär också att det krävs pengar. Globalisering är även något som tas upp, att surrogatmödraskap används över gränser och att om det till exempel förbjuds i ett land, såsom Indien, så kan fenomenet komma att flyttas till ett annat land eller innebära att det går under jorden. En jämförelse förekommer med internationell adoption där det mellan nationer har förts en gemensam diskussion om hanteringen av frågan.

Temat *reproduktionsteknik* innefattar att teknikutvecklingen har gått framåt och att den genteknik som finns idag gör det möjligt att genomföra surrogatmödraskap.

Teknikutvecklingen fortsätter och svenskarna släpas med, vare sig vi vill eller ej lyder argumenten. Argumenten om reproduktionsteknik som möjliggör surrogatmödraskap ses även som en möjlighet till ökad välfärd och att det kan överbrygga orättvisor mellan barnlösa och andra. Det går inte att hindra utvecklingen, lyder argumenten, barnen blir redan till på detta vis.

Temat *glädje* och lycka är utifrån argument som lyfter fram vikten av efterlängtade barn och att det är viktigare att viljan att bli förälder finns än sättet det sker på. Det handlar om att alla som har en dröm om att få barn ska få möjligheten till detta. Inom temat tas det även upp att vi ska välkomna barn och bejaka att människor vill sätta barn till världen och att det inte är till skada för någon. Det ses som något gott med ett samhälle som hjälper barnlösa och skapar liv istället för att släcka liv. De biologiska banden lyfts inte fram som det viktigaste utan istället föräldrarnas tid och kärlek.

Temat *jämställdhet* berör att det fortfarande är heteronormen som styr, att en familj består av mamma, pappa och barn. Argumenten här handlar om att alla personer, oavsett sexuell läggning nu kan ha möjlighet att bli föräldrar genom surrogatmödraskap. Det öppnar upp för andra familjekonstellationer än de familjer som Föräldrabalken idag godkänner. Argumenten berör att Sverige bör sätta sig över förlegade ideal.

Temat *självbestämmande* argumenterar om vikten att acceptera människors behov, förutsättningar och val, om att staten inte ska hindra människor ifrån att utnyttja sin självbestämmanderätt och sin rätt att välja. Att inte acceptera detta är diskriminerande. Olika val av familjebildningar ska respekteras. Det framhålls även att surrogatmoderskap kan ses som en väg ur fattigdom och nöd, att det kan innebära bättre förutsättningar för surrogatmodern och hennes barn. Det förekommer jämförelser med aborträtten att kvinnor i de fallen inte berövas sin bestämmanderätt, varför ska de då berövas denna när det gäller surrogatmödraskap?

Temat som berör *barnet* tar upp argument om vikten att se till barnets bästa, då det är oklart hur barnet kan påverkas av att skiljas direkt från surrogatmodern och att det kan finnas risker angående anknytningen utifrån barnets perspektiv. Likaså lyfts barnets rätt till att veta sitt ursprung, det vill säga rätten att känna till sina genetiska föräldrar. En lagstiftningsförändring lyfts fram som viktig, för att garantera rättssäkerhet åt de barn som blivit till och som fortsätter att bli till genom surrogatmödraskap.

Temat *risker* lyfter fram risken att kvinnan, främst surrogatmodern, kan bli ett offer i situationen. Risker av fysisk karaktär, framförallt risker som graviditeter och födslar innefattar, lyfts fram. De medicinska riskerna samt de psykologiska riskerna som kan åsamkas av att kvinnan lämnar bort det barn hon har burit lyfts fram som argument då det kan vara

svårt att fastställa hur detta påverkar kvinnan i längden. En annan risk med förfarandet som lyfts fram handlar om i fall kvinnan ångrar sig när barnet väl föds.

Temat *exploatering* berör att människor, främst kvinnor redan utnyttjas och att de i fortsättningen kommer att bli utnyttjade om surrogatmödraskap används som metod. Att fattiga kvinnor får agera som behållare och där kvinnors kroppar används för att lösa problem åt rika västerlänningar härleds till en klassfråga och exempel från Indien ger exempel på där detta sägs förekomma. Detta innebär att frågan har en global angelägenhet, där globaliseringen har inverkan på utvecklingen. Ord som babyfabrik, människohandel och barn som handelsvara är återkommande. Likaså framhålls argument kring tvivelaktigheten kring förfarandets frivillighet utifrån surrogatmoderns perspektiv. Surrogatmodrar kan vara tvingade att hyra ut sin livmoder för att få ett bättre liv, då de är socialt utsatta. Jämförelser med prostitution och organhandel förekommer i debatten.

Vilka är då de rådande diskurserna som är framträdande i den svenska debatten om surrogatmödraskap? Utifrån de mindre teman som vi kunde urskilja, så har dessa i sin tur kunnat urskiljas till två diskurser. En diskurs *för* surrogatmoderskap respektive en diskurs *emot*. Inom dessa två rådande diskurser, har vi inom respektive diskurs kunnat finna två mönster, det vill säga grovt indelat totalt fyra mönster kring frågan om surrogatmoderskap. Av dessa fyra mönster är två av dem mer dominerande: den ena inom diskursen som är för surrogatmoderskap vilken benämns självbestämmande och det andra dominerande mönstret inom diskursen mot surrogatmoderskap vilken benämns exploatering. De två huvuddiskurserna med sina respektive mönster som urskilts ur bearbetningen ges en djupare presentation nedan.

5.1 De rådande diskurserna

5.1.1 Diskursen för surrogatmödraskap

Denna diskurs framhäver individens valfrihet och självbestämmanderätt. Samtidigt framhäver diskursen statens skyldighet att ge sin befolkning de förutsättningar som behövs för att de ska kunna göra fria val och för att kunna få utrymme för sin självbestämmanderätt och autonomi.

Självbestämmande

Detta är ett dominerande mönster inom diskursen *för* surrogatmödraskap, och det utgår ifrån

argument som handlar om självbestämmanderätt, autonomi och integritet - principer som står varandra nära. Vi har valt att benämna detta mönster som *självbestämmande*, då de argument som framförs utgår ifrån principer som självbestämmande, autonomi och integritet och grundläggande demokratiska rättigheter. Dessa principer utgår både ifrån de blivande föräldrarnas perspektiv och surrogatmoderns perspektiv.

Definitionen av självbestämmanderätt enligt Nationalencyklopedin (2013e) innebär en individs rätt till självstyre, politiskt oberoende och rätt att bestämma över sina egna öden (Nationalencyklopedin 2013e). Det dominerande mönster, som vi benämner självbestämmande, utgår även ifrån begreppet autonomi som står för självständighet och oberoende. Autonomi är ett begrepp som hävdar att då människan är en förnuftig varelse, som kan ta egna beslut, efterkräver hon också respekt för hennes rätt att bestämma över sitt eget liv (Nationalencyklopedin 2013a). Autonomiprincipen är en del av vår tillämpade etik inom bland annat medicinsk etik och forskningsetik sedan sextio- och sjuttioalet (Nationalencyklopedin 2013a).

Begreppet integritet har många definitioner: en av definitionerna beskriver integritet såhär "helgjutenhet, vilket innebär att veta sitt mål och kunna handla efter sin övertygelse och stå emot påtryckningar." (Nationalencyklopedin 2013d). En annan definition tar upp integritet som den personliga integriteten, och är något som tas hänsyn till i svensk grundlag. Här syftar man på att ha rätt att bli respekterad för sin personliga egenart och inre sfär, och därigenom inte behöva utstå att få sin integritet kränkt. Integritet ha ett nära samband med människans värdighet (Nationalencyklopedin 2013c).

Självbestämmandemönstret inbegriper argument som handlar om att staten inte ska blanda sig i våra sätt att leva våra liv, att öppna för individens fria val, att skapa möjligheter för annorlunda familjekonstellationer, att inte låta sexuella läggningar eller andra livsval bestämma vem som kan bli förälder eller bilda familj, liksom att öppna upp för den glädje och lycka det innebär att sätta ett barn till världen.

Något som detta mönster tydligt lyfter fram, framgår av följande argument:

"Återigen måste det vara individens rättighet att själv få välja och samhällets skyldighet att skapa regler och lagar som skyddar individen i sitt val." (Bengtsson 2012 s 6).

Att inte tillåta surrogatmödraskap innebär en begränsning av möjligheterna för individen att kunna bilda familj och för individens självbestämmanderätt och autonomi över sin egen kropp. Jönsson menar:

“Att inte tillåta surrogatmoderskap är diskriminerande - både mot dem som behöver metoden för att bli föräldrar och mot dem som kan tänka sig att bli surrogatmödrar.” (Jönsson 2010 s 5).

Att ha ett snårigt regelsystem som hindrar människor från att bilda familj är något Singer (2006) är emot. Hon skriver utifrån ett juridiskt perspektiv när hon skriver:

“Det är därför dags att acceptera verkligheten som den ser ut och skapa ett regelsystem som gör det möjligt att bekräfta de familjer barn har även i de fall de inte har skapats på det sätt vi tänkt oss.” (Singer 2006 sida ej angivet).

Att utforma regelsystemet på ett sätt som öppnar upp för andra typer av familjekonstellationer, än vad bland annat Föräldrabalken idag godkänner är ett tydligt tema i denna del av diskursen. Abrahamsson och Lavesson (2010) debatterar kring vikten av att den svenska lagstiftningen öppnar upp för individens fria val och om ett uppöppnande för andra typer av familjekonstellationer:

“Om det finns kvinnor som av ideella skäl eller mot betalning vill hjälpa barnlösa par, oavsett könstillhörighet med den processen, bör det inte vara statens uppgift att lägga ut krokben.” (Abrahamsson & Lavesson 2010 s 4).

Även andra tar upp frågan om andra typer av familjekonstellationer, bland annat Juvas och Westerlund (2008), de skriver

“Sverige måste börja kunna sätta sig över förlegade ideal om vilka sätt som är de rätta sätten att skaffa barn på och respektera människors behov, förutsättningar och val kring familjebildning.” (Juvas & Westerlund 2008 s 4).

Utveckling

Utveckling är ett mönster inom diskursen *för* surrogatmödraskap. Utveckling lyfter fram tankar och åsikter om reproduktionsteknologins utveckling, lagar och regler kring familjerätt och surrogatmoderskap, samt om dagens utbud och möjligheter av surrogatmödraskap som infertilitetsbehandling i Sverige och utomlands. Argumenten hävdar krav på att ändra lagstiftningen kring förfarandet, för att kunna gynna alla parter, så väl för de barnlösa parens, surrogatmammans och för barnets skull. Antagandet om att surrogatmoderskap är här för att stanna visas tydligt i skribenternas argument.

“Människors önskan om biologiska barn kommer förmodligen inte att minska inom en nära framtid. Den tekniska utveckling som möjliggjort surrogatmödraskap kan inte heller backa. Den ökade globaliseringen gör dessutom att potentiella klienter även i framtiden kan korsa gränser för att använda sig av surrogatmödraskap.” (Pande 2012 s 5).

Det förekommer även de som menar på att den svenska lagstiftningen släpar efter i förhållande till den reproduktionstekniska utveckling som sker:

“Det är tydligt att tiden har sprungit ifrån lagstiftningen. Nu behöver man ta ett helhetsgrepp på hela komplexet av ofrivillig barnlöshet och reda ut alla lösa trådar och skapa en genomtänkt och konsekvent politik.” (Jernbeck, Bouveng, & Metin Ataseven 2011 sida ej angivet).

“Surrogatmoderskap går inte att lagstifta bort och de regler som tillkommit för att förhindra surrogatmoderskap kan inte användas för att skydda de barn som trots allt tillkommit på detta sätt.” (Singer 2006 sida ej angivet).

Sammanfattning och återkoppling till tidigare forskning

De två mönster vi presenterat ovan inom diskursen för surrogatmödraskap visar på den komplexitet som frågan om surrogatmödraskap innebär. Dessa mönster visar på att den svenska lagen hindrar vissa från att bilda familj, då det för homosexuella män, ensamstående män och kvinnor samt kvinnor utan fungerande livmoder inte finns några tillåtna metoder att skaffa barn i Sverige (Smer 2013 s 45). Detta trots att den medicinsktekniska utveckling idag erbjuder flertalet metoder, där i bland surrogatmödraskap, för att ens dröm om att bli förälder

ska förverkligas (Lundin 1997 s 10). De som är för surrogatmödraskap lyfter fram det positiva som ett tillåtande av surrogatmödraskap i Sverige skulle innebära. Detta är något som Jönsson (2003) lyft fram genom att påpeka att de samhällsgrupper som tidigare har varit exkluderade från att kunna få barn kan få möjlighet till detta genom den nya teknologin (Jönsson 2003 s 13). Detta är även något Lundin (1997) påpekar då hon skriver att metoden bidrar till nya möjligheter och ett ökat handlingsutrymme för de ofrivilligt barnlösa (Lundin 1997 s 42). Lundin (1997) pekar också på de viktiga principer som idag väger tungt i det senmoderna samhället, såsom individens rättigheter, valfrihet och ansvar (Lundin 1997 ss 46-48). Diskursen framhäver inte bara de barnlösas rätt till självbestämmande utan också om surrogatmödrarnas rätt. Bland annat brukar det framhävas att surrogatmödrarna själva uttrycker en stark vilja att dela med sig av deras förmåga att föda barn och deras "kvinnliga överflöd" (Lundin 1997 s 44).

5.1.2 Diskursen emot surrogatmödraskap

Denna diskurs framhäver de risker som finns med surrogatmoderskap. Här framhävs bland annat de sociala och ekonomiska klyftor mellan de inblandade, vilket berör såväl medicinsk-etiska frågor som marknads-etiska principer, där man diskuterar under vilka villkor surrogatmoderskap sker under.

Exploatering

Exploatering är ett dominerande mönster inom diskursen *emot* surrogatmödraskap. En definition av begreppet exploatering kan hänföras till att 'utnyttja', 'sko sig på' och hänsynslöst utnyttjande. Med mänsklig exploatering menas då att någon tvingas att arbeta utan ersättning åt någon annan (Nationalencyklopedin 2013b).

Mönstret exploatering har återfunnits i de argument som framförts emot surrogatmödraskap i de debatt- och ledarartiklar som har kodats och använts till denna studie. De argument som återfinns rör: ekonomi, klass, babyfabrik, utnyttja kvinnan, surrogatmodern eller kvinnan som offer, människohandel, fertilitetsturism och att det inte är skäl att tillåta surrogatmoderskap i Sverige bara för att det finns i Indien. Just Indien är ett vanligt förekommande exempel i debatten som tas upp som rör exploatering och där det är tillåtet och förekommande med surrogatmoderskap och dit det sker så kallad fertilitetsturism.

Konkreta exempel på argument från textmaterialet som kan stå som exempel inom diskursen emot surrogatmödraskap med det dominerande mönstret exploatering är ett citat från en ledarartikel i Aftonbladet (2012):

“Även i de fall där det inte före-kommer pengar handlar det om att man avtalar bort ett levande barn. Kvinnans kropp blir en behållare.” (KD och V har rätt om surrogat-mödraskap 2012 s 2).

I Göteborgs-Tidningen argumenteras i en ledartext från 2012:

“Men surrogatmödraskap är en fråga om kvinnans rätt till sin egen kropp. Barn är inte en rättighet och kvinnors kroppar får inte utnyttjas för att förse andra med barn. Barn är inte varor som man kan avtala bort genom kontrakt på en marknad. Därför måste surrogatmödraskap förbli illegalt.” (Kvinnor är inga barnmaskiner 2012 s 2).

Hägglund (2012) skriver i en debattartikel i Kvällsposten:

“Rika västerlänningar anlitar fattiga kvinnor som får bära deras barn, och sedan lämna över dem efter förlossningen. Det är en ordning som vi inte vill införa här, eftersom den reducerar människor till handelsvaror. Risken att utsätta kvinnor utnyttjas för andras syften är uppenbar.” (Hägglund 2012 s 4).

Vidare i samma artikel skriver Hägglund:

“Beslutet om surrogatmödraskap öppnar för att göra marknad av kroppar, och graviditeter till en vara som kan beställas.” (Hägglund 2012 s 5).

I en debattartikel från Aftonbladet av Åström och Fahlén (2012) så framför de att:

“Vår sak är att svenska personer inte ska kunna utsätta kvinnor för handel med deras kroppar, organ och med deras barn. Målet är att ingen kvinna ska utnyttjas för någon orsak...” (Åström & Fahlén 2012 s 6).

Risker

Det fjärde mönster som vi funnit placerar sig inom diskursen *emot* surrogatmödraskap och berör risker, dels risker utifrån den tilltänkta surrogatmodern och dels utifrån risker för barnet. Utifrån surrogatmodern på temat hälsorisk tas argument upp kring såväl fysiska som psykiska risker. Med temat barnet som utgångspunkt är de mest urskiljbara argumenten: rätten att känna till sitt genetiska ursprung, barnets bästa och risker kring anknytningen.

För att exemplifiera argument från vårt textmaterial inom diskursen *emot* surrogatmödraskap med koppling till mönstret risk kan ett citat ur en ledarartikel i Göteborgs-Posten från 2010 spela som exempel:

“Varje graviditet är en stor risk och att bära ett barn påverkar en både fysiskt och psykiskt.” (Oetiskt med surrogatmödrar 2010 s 2).

I samma artikel som exemplet ovan är hämtat ifrån avslutas med:

“Det är inte etiskt försvarbart att betala för att få använda kvinnokroppar som behållare. Inte när en graviditet innebär risker som inte går att överblicka. Och inte när såväl surrogatmodern som de barnlösa och det framtida barnet riskerar att hamna i kläm.” (Oetiskt med surrogatmödrar 2010 s 2).

I en debattartikel som publicerats i Kvällsposten skriver Hägglund (2012) att:

“Varje barn har rätt till sina föräldrar, och till sitt eget ursprung.” (Hägglund 2012 s 4).

Sammanfattning och återkoppling till tidigare forskning

Som vi påvisat i ovanstående två mönster förekommer flera dimensioner av det som även forskning visat utgöra frågans komplexitet. Denna diskurs, med de två mönstren exploatering och risker, behandlar frågor om bland annat riskerna med kommersialisering av reproduktionen, psykologiska och medicinska hälsorisker för surrogatmamman och barnet (Armour 2012 ss 234-235; Deonandan, Green & van Beinum 2012 ss 742-744). Även surrogatmoderns och barnens rättigheter, komplikationer gällande ekonomisk ersättning och överenskommelser, är ytterligare några exempel på frågor som diskuteras (Armour 2012 ss 234-235). Liksom det belyses i diskursen *emot* surrogatmödraskap visar forskning på att det

de senaste 15 åren har skett en ökning av fertilitetsresor utomlands och gränsöverskridande vård. Idag finns det en stor internationell reproduktionsmedicinsk marknad till vilken barnlösa par vänder sig, då det förekommer andra medicinska och sociala förutsättningar än de som erbjuds i hemlandet (Smer 2013 s 87; Deonandan, Green & van Beinum 2012 s 742; Mohapatra, s 2012 s 413). Detta ger upphov till moraliska frågor, då denna trend kan bidra till att reproduktionen riskerar att bli marknadsanpassad och göras till en konsumtionsvara (Lundin 1997 s 41).

När vi nu har presenterat diskurserna med deras inneboende mönster, ska vi nu gå vidare till nästa del av studien, nämligen den del där analysen av i vilken utsträckning diskurserna återfinns i Statens medicinsk-etiska råds rapport (2013:1) *Assisterad befruktning - etiska aspekter* presenteras.

5.2 Mediedebattens diskursers genomslag i Statens medicinsk-etiska råds policyförslag

I detta kapitel kommer vi visa på i vilken utsträckning de rådande diskurserna har fått genomslag i Smers (2013:1) rapport. I denna jämförelse är vår eftersträvan att kunna besvara vår sista frågeställning: I vilken utsträckning de rådande diskurserna har fått genomslag i Statens medicinsk-etiska råds rapport *Assisterad befruktning - etiska aspekter* (2013:1). Vi inleder kort om kapitel 4.5 Surrogat-/värdmoderskap (2013:1 ss 154-175) nedan.

I kapitel 4.5 Surrogat-/värdmoderskap (Smer 2013:1 ss 154-175) som i studien behandlas som en del av vår empiri, presenterar Smer en definition av surrogatmoderskap (Smer 2013:1 ss 154-156). Därefter diskuterar rådet olika ämnen som berör frågan, såsom behovet av metoden på grund av sociala och medicinska skäl, hälsorisker och andra frågor om uppväxt och hälsa för barnet, surrogatmodern och juridiska frågeställningar (Smer 2013:1 ss 157-161). Vidare görs en presentation av hur frågan har behandlats i andra länder (Smer 2013:1 ss 161-165). Därefter tas de etiska aspekterna av frågan om surrogatmödraskap upp. Här spaltar Smer upp två listor med de argument som talar för respektive emot ett tillåtande av surrogatmödraskap (Smer 2013:1 ss 165-167). Efter denna presentation för rådet en diskussion om surrogatmodern utifrån principer om självbestämmande, autonomi och människovärdesprincipen, om det blivande barnet, om de potentiella föräldrarna och om närstående/andra (Smer 2013:1 ss 167-170). Därefter presenteras rådets överväganden och ställningstaganden, där rådets enhälliga samt majoritetens respektive minoritetens

ställningstagande presenteras var för sig då rådet inte är eniga kring frågan (Smer 2013:1 ss 171-175). Majoriteten är för en altruistisk form av surrogatmödraskap, till skillnad från minoriteten som är emot alla former av surrogatmödraskap. Rådet tar ett enhälligt ställningstagande mot kommersiellt surrogatmödraskap då det inte ses som etiskt försvarbart (Smer 2013:1 s 171-175).

I Rådets enhälliga ställningstagande skriver de:

“Samtliga i rådet anser att det är angeläget att barn som tillkommer genom surrogatmoderskap i utlandet ges samma förutsättningar som andra barn. Idag tillkommer barn genom surrogatmoderskap i utlandet. Dessa barn ska ges samma förutsättningar som andra barn.” (Smer 2013:1 s 175).

De är även i samförstånd vad gäller att “Problemet kommer att kvarstå oavsett om surrogatmoderskap blir en tillåten metod inom assisterad befruktning i Sverige eller inte. Personer som önskar få barn genom surrogatmoderskap kommer av olika skäl att fortsätta vända sig till kliniker i utlandet.” (Smer 2013:1 s 175).

Majoritetens och minoritetens ställningstagande för och emot surrogatmödraskap är något som genomsyrar Smers rapport. Detta kommer vi att påvisa i redogörelsen nedan, då de argument som framförs utgår ifrån altruistiska och kommersiella former av surrogatmödraskap.

Ett av de viktigaste grundantagandena för Bacchis (2009) policyanalys handlar om att policyförslag är problematiseringar av särskilda frågor, i detta fall surrogatmödraskap. Dessa problematiseringar uppstår när en fråga upplevs behövas lösas eller struktureras upp (Bacchi 2009 ss xi-xiii). I vår empiri har i flertalet ledar- och debattartiklar uppmanat om att en utredning kring surrogatmödraskap behövs (se till exempel Surrogatmödraskap Bredda föräldrarätten 2009; Surrogatmödrar Missriktad moralism 2010; Juvas & Westerlund 2008; Jernbeck, Bouveng & Metin Ataseven 2011). I debatten kan också ses ett samförstånd kring att frågan är komplex, vilket också föranleder kravet på en utredning (se till exempel Magar ska inte vara till salu 2008; Tillåt inte surrogatavel 2008; Kvinnor är inte maskiner 2010; Avellan 2012). Då surrogatmödraskap nu problematiseras i en statlig utredning görs detta utifrån de förståelser som finns kring frågan, det vill säga, såsom Bacchi (2009 s 7) menar, att

den problematisering som görs både skapar en ny förståelse av problemet men är samtidigt påverkad av det sammanhang samt den kunskap och förståelse som finns kring frågan idag.

Det kan tydligt utrönas ur våra jämförelser av de olika textmaterialen att det råder två dominerande diskurser, en för och en emot surrogatmödraskap. Inom respektive diskurs har vi i den offentliga debatten utifrån textmaterialet av ledar- och debattartiklar funnit två dominerande mönster, den som talar för med mönstret självbestämmanderätt och den som talar emot surrogatmoderskap med mönstret exploatering. Dessa mönster var de två mest dominerande i mediedebatten och dessa återfinns även i Smers yttrande, det vill säga mönstren har fått genomslag i policyn. Rådet kan antas ha valt att hantera dessa rådande mönster inom de båda diskurserna inom frågan för ett tillåtande av surrogatmödraskap genom att ställa sig för ett altruistiskt surrogatmoderskap. Ställningstagandet för altruistiska former kan ses som en överenskommelse mellan diskurserna för och emot.

Argumenten utgår ifrån vilken form av surrogatmödraskap som ska tillåtas, där majoriteten menar att altruistiska former av surrogatmoderskap är godtagbart ur etisk synvinkel men under vissa förutsättningar. En minoritet anser att inga former av surrogatmoderskap ska tillåtas. Rådets enhälliga ställningstagande är att kommersiellt surrogatmoderskap inte är etiskt godtagbart. Det är tydligt att rådet tar ett ställningstagande mot *kommersiellt* surrogatmoderskap. Redan i inledningen av kapitel 4.5 i rapporten tas ett tydligt ställningstagande emot just detta (Smer 2013:1 s 154). Smer använder tidigare forskning och redan gjorda studier som stöd för sin diskussion i rapporten.

Argumenten *mot* surrogatmödraskap berör exploatering och risken för kommersialisering. Där utöver tas argument upp om att surrogatmodern används för att lösa de barnlösas problem - vilket i sig strider mot människovärdesprincipen. Vidare argumenteras det att de ekonomiska incitament som föreligger vid kommersiella former för surrogatmodern kan leda till exploatering av utsatta kvinnor och det ifrågasätts om dessa kan handla autonomt i vissa situationer. Såväl principen om autonomi och självbestämmande ifrågasätts av rådet vid kommersiella surrogatmoderskaps- arrangemang (Smer 2013:1 s 171). Offentliga debatter utgår ofta ifrån dikotomier, där den ena sidan anses vara högre värderad eller viktig än den andra (Bacchi 2009 s 7). Som vi kan påvisa är såväl den offentliga debatten och Smers rapport uppdelad i två sidor, det vill säga de som är emot respektive de som är för.

I rådets allmänna diskussion i rapporten lyfts temat altruism respektive kommersiellt surrogatmoderskap fram, till exempel står det att:

“Ett viktigt argument mot kommersiellt surrogatmoderskap är risken för att barnet blir en handelsvara. Denna risk är påtaglig vid kommersiella former men gäller inte vid altruistiskt surrogatmoderskap.” (Smer 2013:1 ss 169-170).

Rådet tar upp att det i jämförelsen mellan de två olika formerna av surrogatmoderskap ger varierande resultat. Främst utgör den kommersiella formen en risk för att till exempel barn blir handelsvaror medan det samtidigt kan föreligga en risk att ett tillåtande av den altruistiska formen kan komma att glida över till att bli mer kommersiell, om till exempel surrogatmodern kräver eller erbjuds någon form av kompensation (Smer 2013:1 s 167).

Det återfinns argument i rapporten som framhäver mönstret självbestämmande. Smer beskriver att frågan aktualiserar frågor om olika etiska principer, så som autonomi, självbestämmande och integritet. Men även principer om respekten för människovärdet och barnets bästa (Smer 2013:1 ss 165, 167). I förhållande till de risker som framhävs kring exploatering skriver de i rådets diskussion om individens rätt att få bestämma över sitt liv och hur man vill leva, vilket innebär en rätt att få bestämma vilka risker man vill utsätta sig för, samt att kvinnor ska ha rätten att själva få bestämma över sina kroppar (Smer 2013:1 ss 166, 168, 172). Samtidigt ger metoden möjligheter åt dem som inte kan bilda familj på annat sätt än genom denna metod (Smer 2013:1 ss 170, 173).

Med utgångspunkt från surrogatmodern kopplat till människovärdesprincipen i rådets allmänna diskussion, beskrivs ett av huvudargumenten *mot* surrogatmoderskap där man pekar på risken att surrogatmodern används som medel för att lösa någon annans önskan att få barn (Smer 2013:1 s 168). Där rådet spaltar upp argument *mot* surrogatmoderskap nämns även föregående argument. Rådet tar även upp risken att kvinnor exploateras och risken att barnet blir en handelsvara, vilket främst sammankopplas med kommersiella former av surrogatmödraskap (Smer 2013:1 ss 166, 167). Mönstret *exploatering* inom diskursen *emot* surrogat belyses således i yttrandet.

I minoritetens överväganden och ställningstagande i rådet framhåller de att surrogatmoderskap strider mot människovärdesprincipen, då en människa används för andra

människors mål. Likaså framhålls risken för att ett tillåtande av altruistiskt surrogatmoderskap i förlängningen kan leda till exploatering av ekonomiskt och socialt utsatta kvinnor (Smer 2013:1 s 174).

Inom mönstret självbestämmande framhävs att hänsyn bör tas till surrogatmoderns egna vilja och motiv kring att vilja bli surrogatmoder. Här beskrivs till exempel surrogatmödrarnas motiv om att de ställer upp för att de vill dela den glädje de fått av att bli förälder eller att de vill hjälpa någon närstående att skaffa barn (Smer 2013:1 s 160).

De argument som framförs i Smers rapport (2013:1) visar på ett framhävande av individens självbestämmanderätt och autonomi, så väl de barnlösa parens och surrogatmoderns, men också på rättigheten för alla människor att kunna få möjlighet till att bilda familj. Vi har kunnat urskilja flertalet av de dimensioner av de argument som representerar självbestämmandemönstret i Smers rapport (2013:1). Smer belyser också de begränsade möjligheter som bland annat samkönade manliga par, HBT-par och ensamstående har att få barn utifrån de tillåtna metoder som finns idag i Sverige. De visar även på andra anledningar som gör metoden efterfrågad, som till exempel sociala omständigheter, såsom yrkeskarriär (Smer 2013:1 s 157). Ett tillåtande av surrogatmoderskap som metod skulle bidra till att öppna upp för andra familjekonstellationer, än de som idag är möjliga enligt lag.

Även mönstret *risk* i diskursen emot surrogatmödrskap återfanns i Smers yttrande. Där framförs att barnet är den av de flera inblandade parterna vid surrogatmoderskap som är det mest oskyddade varför det är särskilt viktigt att samhället bevakar just barnets intressen (Smer 2013:1 s 158).

Rådet framhåller att fullständigt surrogatmoderskap omfattar de medicinska risker som finns vid behandling med IVF-teknik och att det utöver dessa finns risker för barnets hälsa. Till exempel kan fostrets utveckling påverkas av hur den gravida kvinnan mår och andra komplikationer kan inträffa som innebär en risk för att barnet överges vid födseln. En annan aspekt som tas upp berör anknytning och hur barnet kan tänkas bli påverkade av denna. Likaså lyfts barnets rätt att känna till sitt ursprung fram, en väl etablerad princip i Sverige (Smer 2013:1 s 158).

Smer (2013:1) belyser också att en graviditet alltid innebär medicinska risker och vid surrogatmoderskap är det just surrogatmodern som bär dessa medicinska risker under graviditeten och vid förlossningen (Smer 2013:1 s 161). De argument som Smer spaltar upp emot surrogatmoderskap inom mönstret *risker* är att metoden innebär medicinska risker för surrogatmodern och att det finns lite kunskap om de psykologiska konsekvenserna för både surrogatmodern och barnet (Smer 2013:1 s 166).

Det resultat som visar sig i denna undersökning visar på att det går att utläsa mönster inom diskurserna i frågan om surrogatmoderskap och dessa återfinns i de båda typer av textmaterial som har använts, såväl från storstadspress såsom yttrandet från ett statligt råd. Frågan om surrogatmödraskap präglas i den offentliga debatten av dikotomier, där en diskurs tydligt är för och en som är emot. I Smers rapport framhålls argument såväl för och emot, vilka är de som även finns i den offentliga debatten. Det som särpräglar Smers innehåll jämfört med den offentliga mediedebatten är att majoriteten i rådet tar ett ställningstagande för ett altruistiskt surrogatmoderskap och är emot kommersiella former.

Smer använder Indien som ett exempel i rapporten som för att exemplifiera vad som är en icke önskvärd situation vid formen av kommersiellt surrogatmödraskap:

“Vid kommersiellt surrogatmoderskap är risken stor för att socialt utsatta kvinnor exploateras. För fattiga kvinnor i tredje världen som har små möjligheter att göra förtjänst kan surrogatmoderskapet innebära en möjlighet till ett bättre liv för dem och deras familjer. Ett exempel på detta är den verksamhet kring kommersiellt surrogatmoderskap som växt fram i bl.a. Indien.” (Smer 2013:1 s 169)

Indien, som är ett vanligt förekommande exempel i den offentliga debatten får stå som exempel även i Smers yttrande. Argumenten som berör Indien specifikt tas inte upp i lika stor utsträckning i rapporten som i den offentliga debatten i våra utvalda ledar- och debattartiklarna, men närvaron av resonemang kring exploatering kan hänföras till detta och kopplas specifikt ihop med Indien i exemplet ovan.

Mönstret *utveckling* inom diskursen *för* surrogatmoderskap handlar delvis om efterfrågan på surrogatmoderskapet som en metod och om de omständigheter som idag reglerar förfarandet. Detta mönster grundar sig på resonemanget om att man bör undersöka och utveckla de

rättsliga reglerna kring förfarandet, då metoden redan finns och då det förekommer familjer i Sverige som använt sig av metoden. Detta för att bidra till att barnlösa ska få hjälp, då surrogatmödraskap är den enda möjliga metoden för vissa barnlösa par (Smer 2013:1 ss 160, 166, 170). Anledningen till detta är bland annat på grund av de rättsliga reglerna kring assisterad befruktning men också på grund av de försvårade omständigheterna för homosexuella par eller ensamstående att kunna genomföra en adoption (Smer 2013:1 ss 157, 160). Mönstret utveckling pekar på att öka den rättsliga säkerheten, då frågan om surrogatmoderskap öppnar upp för ett antal komplexa juridiska frågeställningar. Dessa frågor handlar om barnet samt om att förbättra andra familjerättsliga frågor om de olika parternas skyldigheter och rättigheter, samt om föräldrskapets förutsättningar, så väl faderskap som moderskap (Smer 2013:1 s 161). Smer uttrycker att ett tillåtande i Sverige därmed skulle vara positivt för alla berörda parter (Smer 2013:1 s 173). Däremot väljer de att inte belysa frågan vidare, men efterlyser att en utredning kring de juridiska frågeställningarna måste göras.

En fråga som Bacchi (2009) har i sitt frågebatteri berör vad som lämnas oproblematiserat i policyns problemrepresentation (Bacchi 2009 s 12). I denna studie, gäller detta vad Smer (2013:1) väljer att inte problematisera i sitt yttrande. Målet med att ifrågasätta detta, är enligt Bacchi (2009) att möjliggöra för reflektion och eftertanke kring frågor och perspektiv som inte tas upp i presentationen av ett identifierat problemområde (Bacchi 2009 s 13). Vad är det då som Smer låter vara oproblematiserat? I rapporten slår rådet tydligt fast att rapporten inte behandlar de ofta komplicerade juridiska frågeställningar som omfattar surrogatmoderskap (Smer 2013:1 s 161). Att Smer utelämnat den juridiska frågan, trots att det aktualiserar familjerättsliga frågeställningar, är något som utifrån Bacchis teori (2009 s xii) kan och bör ifrågasättas.

Det vi kan utläsa i jämförelsen kring i vilken utsträckning mönstret utveckling fått gehör i Smers rapport (2013:1) är att det främst är vissa delar som har blivit uppmärksammade. De som blivit minst uppmärksammade handlar om de familjerättsliga frågorna, då de valt att inte fördjupa sig i de frågorna. Däremot visar hela rapportens existens på att detta mönster har fått gehör, eftersom de pratar om frågan som något existerande.

Det finns punkter vi har kunnat urskilja som ligger utanför denna studies syfte men som vi ser som intressanta att lyfta. Bacchis andra fråga "What presuppositions or assumptions underlie this representation of the problem?" (2009 ss 4-6) undersöker vad som är förgivettaget och vad

som inte ifrågasätts i policyns problemframställning. Då Smers policyförslag diskuterar metoder för hur man kan hjälpa barnlösa, är deras grundantagande att människor vill ha barn. Det vill säga att de ger uttryck för normen om familjeskapande och barnalstring, men ger också upphov till att förstärka bilden av Sverige som ett barnvänligt samhälle, något som vi visat på tidigare i studien (Westerlund 2002 ss 138-142; Engwall & Petersson 2011 ss 126-127).

Bacchis ansats *What's the problem represented to be?* (2009 s xviii) utgår ifrån att de problematiseringar som görs i ett policyförslag, i detta fall Smers rapport Assisterad befruktning - etiska aspekter (2013:1), får verkliga konsekvenser i det vardagliga livet. Att fundera över vilka konsekvenser som policyns grundantaganden skulle kunna leda till för de människor som omfattas av den går bara att spekulera kring. Enligt Bacchi (2009 s 16) kan policyns bidra till att stänga ute vissa möjligheter utifrån dess problemrepresentation. Vilket kan innebära förödande konsekvenser för de människor som omfattas av den. Majoriteten i Smer vill undvika fertilitetsbehandling utomlands, då riskerna är för höga för att en kommersialisering av reproduktionen sker. Därigenom kan det uttolkas att fertilitetsturism är icke önskvärt. Ett tillåtande av surrogatmödraskap i Sverige motiveras också med tanke på att det finns par som åker utomlands till länder som Indien och Ukraina för att få hjälp (Smer 2013:1 s 162). Detta är länder där även kommersiella surrogatavtal förekommer. Med ett tillåtande i Sverige skulle det kunna bidra till att färre åker utomlands, där risken är större för att kvinnor exploateras (Smer 2013:1 s 166). Detta argument styrker resonemanget om att surrogatmoderskap utomlands inte är önskvärt

Sammanfattning och återkoppling till tidigare forskning

Resultatet visar på en tudelad uppfattning inom ämnet. Trots att ett enhälligt ställningstagande slutligen tas i rådet mot det kommersiella, är rådet uppdelade kring frågan om altruistiskt surrogatmödraskap där majoriteten är för och minoriteten emot. Utmärkande i Smers rapport (2013:1) är att dikotomin är kopplad till altruism respektive kommersiellt surrogatmoderskap. Det är i skiljelinjen mellan dessa former som argumentationen och den diskursiva kampen blir som tydligast. Den offentliga debatten är likt Smers rapport även tudelad, av en diskurs för och en emot surrogatmödraskap. Med andra ord, har vår studie visat på att frågan om surrogatmödraskap är präglad av två sidor, där en sida emot respektive för existerar. Utifrån det socialkonstruktivistiska perspektivet finns det stridande uppfattningar av verkligheten som återspeglas i de diskurser och i de olika textmaterial som behandlats i denna studie.

Enligt Blomberg, Kroll, Lundström och Swärd (2004) har massmedia en betydande roll för vilka problemkonstruktioner som kommer få en allmän acceptans. Media är därför en viktig aktör i förmedlandet av de offentliga diskurserna (2004 ss 15-16). Medierna kan därmed utgöra en viktig kanal för andra aktörer som vill påverka synen på ett socialt problem och dess lösningar, i detta fall kanske för Statens medicinsk-etiska råd (Blomberg, Kroll, Lundström & Swärd 2004 s 13). Som denna studies resultat visar på, kan de diskurser som urskilts ur analysen av debatt- och ledarartiklarna även vara framträdande i andra dokument, i detta fall Statens medicinsk-etiska råds policyförslag.

Det svenska samhällets familjepolitik är utformat för att skapa ett barnvänligt samhälle skriver Engwall och Peterson (2011), författarna menar på att vi i Sverige ser barnen som vägen till samhällets fortlevnad och som samhällets budbärare (Engwall & Petersson 2011 s 126). Detta kan även härledas till varför majoriteten i Smer faktiskt tar ett ställningstagande för ett altruistiskt surrogatmoderskap och också varför diskursen för surrogatmoderskap är framträdande i såväl media som i Smers yttrande. Teman (2008) menar även på att forskning som bedrivs i frågan om surrogatmödraskap, idag utgår ifrån socialt konstruerade och normativa grundantagande om vad som är normalt för moderskap och barnafödelse. Detta sätt att problematisera, menar Teman (2008) ger effekter för de policys som skapas, eftersom organ, såsom Smer, utgår ifrån forskning som finns på området. Smer (2013:1) tar till exempel upp forskning och studier för att stödja sina argument och diskussion i sitt ställningstagande.

Att principen om självbestämmande har fått en framträdande roll i diskursen, kan också vara ett tecken på att principer om individens rättigheter, valfrihet och ansvar är viktiga delar i det senmoderna samhället (Lundin 1997 ss 46-48). Problematiseringar som görs kan tolkas som en förenklad bild av en komplex fråga (Bacchi 2009 s xii), i detta policyförslag har Smer varit medverkare i att få fram kärnan i det specifika problem som de vill lyfta fram.

6. Avslutande diskussion

Som vi har kunnat påvisa i denna studie är surrogatmödraskap en komplex fråga som ger upphov till diskussion. I ett samhälle där media har en stor inverkan på vårt vardagliga liv, då det upptar en stor del av vårt vakna liv, har media kommit att få en ökad makt över våra tankar. Dess förmåga att sprida information och kunskap om saker i samhället gör också människan mer medveten om olika företeelser, dock är det endast vissa frågor som får

utrymme i media. Här kan begreppet kulturell legitimitet bli aktuellt att diskutera.

Surrogatmödraskap kan anses ha uppnått kulturell legitimitet, då det har fått en ställning i den offentliga debatten där det framstår som något möjligt, tänkbart och valbart oavsett om det är något som du anses vara positiv eller negativ till.

Den genomförda studien har besvarat våra frågeställningar. Utifrån kodning av ledar- och debattartiklar har vi kunnat urskilja diskursen för respektive emot surrogatmödraskap. I dessa har vi funnit fyra mönster, vilka är självbestämmande, utveckling, exploatering och risker. I undersökningen av i vilken utsträckning diskurserna, med dess olika mönster, har fått genomslag i Statens-medicinsk-etiska råds rapport, har vi kunnat se att diskurserna i stor utsträckning genomsyras i rapporten. Samtliga fyra mönster blir presenterade och behandlade av Smer. Framförallt är två av fyra mönster mer framträdande, nämligen självbestämmande och exploatering. Dessa var även de mest framträdande i den offentliga debatten. Rapportens framställning av problemet har många likheter med de argument och resonemang som förs i mediedebatten. Skillnaden är att Smer gjort analysen på ett mer systematiserat sätt med anknytning till forskning, och utgår ifrån att nyansera frågan genom att belysa både argument för och emot. Forskningsfrågor som inte inrymdes i vår studie och som kan vara intressanta att titta vidare på, är att undersöka vilka ideologiska ståndpunkter som lägger grunden för argumenten i debatten och vidare undersöka vem som står bakom de olika positionerna och om dessa positioner kan hänföras till något politiskt ställningstagande eller liknande.

Utifrån vår studie kan det funderas kring vad som kommer att hända härnäst. Vilket beslut kommer tas på regerings- och riksdagsnivå. Smer efterlyser en undersökning av de juridiska frågeställningarna - när kommer denna att färdigställas? Efter Smers rapport kan ett altruistiskt surrogatmoderskap komma att bli aktuellt i Sverige på sikt. Hur kommer det att regleras? Likaså om det inte blir av, hur kommer juridiska frågeställningar kring de barn som tillkommer via denna metod att hanteras? Vidare är en intressant dimension utifrån den förda debatten, policyn och kommande lagförslag hur det kommer påverka människor rent konkret. Det är också intressant att fundera över hur ett eventuellt tillåtande av surrogatmödraskap skulle komma att påverka den allmänna synen på reproduktionsteknik och våra föreställningar kring vad som är grundläggande för att skapa familjeband och släktskap. Vilken betydelse kommer bilden av kärnfamiljen att ha i framtiden? Kommer acceptansen för andra typer av familjekonstellationer att öka? Med utgångspunkt ifrån vår teoretiska ansats berör vi i vår analys att de problemrepresentationer som förekommer i en specifik policy kan få

konsekvenser för vårt vardagliga liv. Som tidigare diskuterats kan vi bara spekulera kring dessa och det är inte helt enkelt att utvärdera. Men vi kan anta att ett tillåtande av surrogatmödraskap kommer att innebära verkliga förändringar för de barnlösa, för framtida surrogatmödrar och barn som kommer till på detta sätt samt andra inblandade parter och grupper, så väl anhöriga som professionella.

Debatten i media har fortsatt efter Smers yttrande (Följ debatten om surrogatmoderskap och assisterad befruktning 2013). Yttrandet har gett upphov till uppmärksamhet kring det faktum att rådet är oeniga (Sveriges Radio 2013; Sveriges television 2013). Denna studie har belyst och analyserat debatten om surrogatmoderskap som förts i Sverige under de senaste tio åren och har dessutom undersökt och konstaterat att de argument som artikulerats i denna debatt faktiskt återfinns på nationell policynivå. Detta visar på att det som sker i samhällsdebatten och skrivs om i det offentliga rummet, ger konkreta avspeglningar på nationell policynivå och kan därmed även på sikt inverka på lagstiftning, och därigenom ha en konkret påverkan på människors liv. Denna process kan också ses som en del i det demokratiska samhället, och ett möjligt sätt att mobilisera sina åsikter för att påverka styrande organ.

Referenslista

- Andersson, A. (2011) "Attraktiva skönhetsoperationer - Legitimerande retorik i mediala material. I Börjesson, M. & Palmblad E. (red.): *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber ss 102-127.
- Andersson G. och Swärd H. (2008) "Etiska reflektioner". I Meeuwisse, A., Swärd, H., Eliasson-Lappalainen, R. & Jacobsson, K. (red.): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur ss 235-248.
- Armour, K. L. (2012) "An Overview of Surrogacy Around the World - Trends, Questions and Ethical Issues" *Nursing for Womens health*, vol 16 nr 3 ss 231-236.
- Bacchi, C. (2009) *Analysing policy: What's the problem represented to be?* Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson.
- Blomberg, H., Kroll, C., Lundström, T., & Swärd, H. (2004) "Medier och samhällsvetenskap". I Blomberg, H., Kroll, C., Lundström, T., & Swärd, H., (red.): *Sociala problem och socialpolitik i massmedia*. Lund: Studentlitteratur, ss 11-23.
- Boréus, K. (2011) "Diskursanalys". I Arhne, G. & Svensson, P. (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB, ss 150-164.
- Boréus, K. (2011) "Texter i vardag och samhälle". I Arhne, G. & Svensson, P. (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB, ss 131-149.
- Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*, Malmö: Liber AB.
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (2007) "Introduktion "Motsatsen till relativism, detta bör vi aldrig glömma, stavas absolutism"". I Börjesson, M & Palmblad E. (red.): *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber, ss 7-25.

Danermark, B. (2006) "Socialt arbete och kunskap - tre metateoretiska mönster". I *Kunskap om socialt arbete*, Blom, B., Morén, S., & Nygren, L. (red.): Stockholm: Natur och Kultur ss 33-48.

Deonandan, R., Green, S., van Beinum, A. (2012) "Ethical concerns for maternal surrogacy and reproductive tourism" *Journal of Medical Ethics*, vol 38 ss 742-745.

Engwall, K. & Petersson, H. (2011) "Är det privata politiskt? Barnfri i ett barnvänligt samhälle" *Socialvetenskaplig tidsskrift* nr 2, ss 126-143.

Engwall, K. & Petersson, H. (2010) "Barnfri i ett barnvänligt samhälle". I *Frivillig barnlöshet*, Engwall, K. & Petersson, H. (red.) Stockholm: Dialogs Förlag ss 13-38.

Följ debatten om surrogatmoderskap och assisterad befruktning. (2013), (elektronisk), *Statens medicinsk-etiska råds officiella hemsida* <<http://www.smer.se/nyheter/mediabevakning-angaende-radets-rapport-om-assisterad-befruktning/>> (2013-05-23).

Herméren, G. (2011) "Surrogatmoderskap: Varför - varför inte?" *Läkartidningen*, vol 108 nr 3 ss 68-69.

Ideland, M. (2007) "Framtidens människa? Ett medialt drama om bioteknologi". I *Att forma vår framtid – Bioteknikens möjligheter och problem*, Görman, U., Andrén C-G. & Herméren, G. (red.): Lund: Nordic Academic Press, ss 56-68.

Jönson, H. (2010) *Sociala problem som perspektiv*. Malmö: Liber AB

Jönsson, K. (2003) *Det förbjudna mödrskapet: en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödrskap*. Diss. Lund: Univ., 2003

Levin, C. (2008) "Att undersöka det sociala - några ingångar". I *Forskningsmetodik för socialvetare*, Meeuwisse, A., Swärd, H., Eliasson-Lappalainen, R., & Jacobsson, K. (red.): Stockholm: Natur och kultur ss 32-40

Lundin, S. (1997) *Guldägget. Föräldraskap i biomedicinens tid*. Lund: Historiska Media.

May, T. (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Mohapatra, S. (2012) "Stateless Babies & Adoption Scams: A Bioethical Analysis of International Commercial Surrogacy" *Berkeley Journal of International Law*, vol.30. no.2, ss 412-450.

Nationalencyklopedin (2013a) sökord: "autonomi", (elektronisk)
<<http://www.ne.se/lang/autonomi/120960>> (2013-05-08).

Nationalencyklopedin (2013b) sökord: "exploatering", (elektronisk)
<<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/exploatering/166138>> (2013-05-16).

Nationalencyklopedin (2013c) sökord: "integritet", (elektronisk)
<<http://www.ne.se/lang/integritet/212289>> (2013-05-08).

Nationalencyklopedin (2013d) sökord: "integritet", (elektronisk)
<<http://www.ne.se/lang/integritet/212287>> (2013-05-08).

Nationalencyklopedin (2013e) sökord: "självbestämmanderätt", (elektronisk)
<<http://www.ne.se/självestämmanderätt>> (2013-05-08).

Petersson, H. (2011) "Internationell forskning om frivillig barnlöshet". I *Frivillig barnlöshet*, Engwall, K. & Petersson, H. (red.): Stockholm: Dialogos förlag ss 61-102.

Petersson, H. & Ingebjörg Fjell, T. (2011) "Bilderna av frivillig barnlöshet i media". I *Frivillig barnlöshet*, Engwall, K & Petersson, H. (red.): Stockholm: Dialogos förlag ss 105-161.

RFSL (2013) "Surrogatmödraskap" (elektronisk), *RFSLs officiella hemsida* <<http://www.rfsl.se/?p=4414>> (2013-05-08).

Svensson, P. (2011) "Teorins roll i kvalitativ forskning" i *Handbok i kvalitativa metoder*, Arhne, G. & Svensson, P. (red.) Malmö: Liber AB, ss 182-193.

Statens medicinsk-etiska råd (2013:1) *Assisterad befruktning - etiska aspekter*. Stockholm: Regeringskansliet (elektronisk) Tillgänglig: <http://www.smer.se/wp-content/uploads/2013/02/Smer_rapport_2013_1_webb.pdf> (2013-04-16).

Statens medicinsk-etiska råd (2013) "Om Smer" (elektronisk), *Statens medicinsk-etiska råds officiella hemsida* <www.smer.se/om-smer/> (2013-05-06).

Sveriges radio (2013) "Statligt råd vill göra surrogatmödraskap lagligt" (elektronisk) <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5457741>> (2013-05-23).

Sveriges television (2013) "Surrogatmödraskap splittrar i riksdagen" (elektronisk) <<http://www.svt.se/nyheter/sverige/surrogatmoderskap-splittrar>> (2013-05-23).

Teman, E. (2008) "The social construction of surrogacy research: An anthropological critique of the psychosocial scholarship on surrogate motherhood" *Social Science and Medicine* vol 67 ss 1104-1112.

Tännsjö, T. (1991) *Göra barn: en studie i reproduktionsetik*. Stockholm: Sesam.

van den Akker, O. (2007) "Psychosocial aspects of surrogate motherhood" I *Human Reproduction Update*, vol 13 nr 1 ss 53-62

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (elektronisk). <www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2013-03-13).

Vårdguiden (2011-12-12) "Ofrivillig barnlöshet (infertilitet)" (elektronisk), *Vårdguidens officiella hemsida* <<http://www.varldguiden.se/Sjukdomar-och-rad/Omraden/Sjukdomar-och-besvar/Ofrivillig-barnloshet/>> (2013-05-08).

Westerlund, K. (2002) *Sammanhangets mening. En empirisk studie av livsåskådningar i föreställningar om genteknik och i berättelser om barnlöshet, assisterad befruktning och adoption*. Diss. Uppsala Universitet. Uppsala: Univ.

Winther Jörgensen M. & Phillips L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Material

Abrahamsson, M. & Lavesson, O. (2010) "Vi måste ta Göran Hägglund på orden" *Expressen*, 2010-10-31, s. 4.

Avellan, H. (2012) "Storken ställer till det i alliansen" *Sydsvenska dagbladet*, 2012-03-17, s. 5.

Barn ingen rättighet. (2011). [Elektronisk] *Göteborgs-Posten*, 12 oktober. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Barn är ingen handelsvara. (2012). [Elektronisk] *Göteborgs-Posten*, 19 mars. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Bengtsson, A. (2012) "Varför fel att vara surrogatmamma?" *Aftonbladet*, 2012-06-17, s 6.

Bengtsson, A. (2012) "Sveriges kvinnolobby ignorerar forskningen" *Aftonbladet*, 2012-06-25, s 6.

Bäsén, A. (2007) "Tron på det biologiska bandet är starkt i Sverige", *Expressen*, 2007-12-28, s. 27.

Ekis Ekman, K. (2011) "Stoppa all handel med babyfabriker" *Göteborgs-Tidningen*, 2011-02-28, s. 4.

Ekis Ekman (2010) "Replik Surrogatmoderskap" *Sydsvenska Dagbladet*, 2010-10-11, s. 5.

Ekis Ekman, K. (2008) "Surrogatmammor. Plötsligt går parförhållandet före moderrätten." *Dagens nyheter*, 2008-07-09, s. 56.

Gudagåva eller handelsvara? (2011). [Elektronisk] *Göteborgs-Posten*, 6 september.
Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Hägglund, G. (2012) "Gör inte barnen till accessoarer" *Kvällsposten*, 2012-03-29, s. 4, 5.

Jernbeck, I., Bouveng, H. & Metin Ataseven, V. (2011) "Barnlösa tvingas ut i lagens utkant", *Svenska Dagbladet*, 2011-10-16.

Juvas, S. & Westerlund, U. (2008) "Tillåt surrogatmödrar i Sverige - annars åker folk utomlands" *Expressen*, 2008-07-17, s. 4.

Jönsson, K. (2010) "Erkänn kvinnors beslutsförmåga" *Sydsvenska Dagbladet*, 2010-10-05, s. 5.

Jönsson, K. (2003) "Surrogatmammor vore inte fel" *Göteborgs-Posten*, 2003-05-17, s. 60.

KD och V har rätt om surrogat-mödraskap. (2012). [Elektronisk] *Aftonbladet*, 14 mars.
Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Kvinnor är inga barnmaskiner. (2012). [Elektronisk] *Göteborgs-Tidningen*, 14 oktober.
Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Kvinnor är inte maskiner. (2010). [Elektronisk] *Göteborgs-Posten*, 5 oktober. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Lekander, N. (2010) "Romantiskt tankefoster", *Expressen*, 2010-10-01, s. 6, 7.

Magar ska inte vara till salu. (2008). [Elektronisk] *Expressen*, 18 juli. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Mägi, E. (2011) "Regnbågsbarn saknar rätt till sina föräldrar", *Aftonbladet*, 2011-08-06, s 6-7.

Okej för utredning, men... - Surrogatmödraskap. Barnbidraget är kanske inte största problemet. (2012). [Elektronisk] *Dagens Nyheter*, 18 mars. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Oetiskt med surrogatmödrar. (2010). [Elektronisk] *Göteborgs-Posten*, 30 januari. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Pande, A. (2012) "Men vad är det som är så jobbigt? Att indiska kvinnor föder barn åt sina rikare vita systrar och bröder?" *Sydsvenska Dagbladet*, 2012-10-19, s. 5.

Problemen med surrogatmödrar. (2012). [Elektronisk] *Expressen*, 13 mars. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Risk med surrogat. (2012). [Elektronisk] *Göteborgs-Posten*, 14 mars. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Singer, A. (2006) "Vem är den rätta mamman?", *Svenska Dagbladet*, 2006-08-02.

Surrogatmödrar Missriktad moralism. (2010). [Elektronisk] *Sydsvenska dagbladet*, 2 oktober. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Surrogatmödrar - nja. (2008). [Elektronisk] *Dagens Nyheter*, 19 juli. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Surrogatmödraskap Bredda föräldrarätten. (2009). [Elektronisk] *Sydsvenska Dagbladet*, 3 augusti. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Statens medicinsk-etiska råd (2013:1) *Assisterad befruktning - etiska aspekter*. Stockholm: Regeringskansliet. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.smer.se/wp-content/uploads/2013/02/Smer_rapport_2013_1_webb.pdf> [2013-04-16].

Tillåt inte surrogat. (2010). [Elektronisk] *Göteborgs-Posten*, 31 maj. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Tillåt inte surrogatavel. (2008). [Elektronisk] *Göteborgs-Posten*, 23 juli. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].

Wallmark, H. (2012) "Gravida kvinnor inte någon handelsvara" *Göteborgs-Tidningen*, 2012-03-19, s. 4, 5.

Åström, G. & Fahlén, M. (2012) "Vi vill inte ha handel med människors kroppar" *Aftonbladet*, 2012-06-21, s. 6.

Äggdonation: Spermier som kom bort. (2011). [Elektronisk] *Dagens Nyheter*, 21 januari. Tillgänglig: Retriever. [2013-04-10].